

**T. C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SINIF ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**İLKÖĞRETİM PROGRAMLARINDA YER ALAN VATANDAŞLIK VE İNSAN
HAKLARI EĞİTİMİ DERSİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN ALGISINA YÖNELİK
MANİSA ÖRNEĞİ**

HÜSNIYE SEZER GÜDÜCÜ

**DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. İsmail TAŞLI**

**MANİSA
2008**

**T. C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SINIF ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**İLKÖĞRETİM PROGRAMLARINDA YER ALAN VATANDAŞLIK VE İNSAN
HAKLARI EĞİTİMİ DERSİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN ALGISINA YÖNELİK
MANİSA ÖRNEĞİ**

HÜSNIYE SEZER GÜDÜCÜ

**DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. İsmail TAŞLI**

**MANİSA
2008**

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU**

Tez No:

Konu:

Üniv.Kodu:

Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tezin yazarının

Soyadı: SEZER GÜDÜCÜ

Adı: Hüsniye

Tezin Türkçe adı: İlköğretim programlarında yer alan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersine ilişkin öğretmen algısına yönelik Manisa örneği

Tezin Yabancı adı: The teachers perception about the citizenship and human rights course in primary curricula in Manisa

Tezin yapıldığı

Üniversite: CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ

Enstitü: SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Yılı:2008

Tezin Türü: 1- Yüksek Lisans X

2- Doktora

3- Tıpta uzmanlık

4- Sanatta yeterlilik

Dili:Türkçe

Sayfa sayısı:

Referans sayısı:

Tez Danışmanının:

Ünvanı: Yrd. Doç. Dr.

Adı:İsmail

Soyadı:TAŞLI

Türkçe anahtar kelimeler:

1- Vatandaşlık

2- İnsan hakları

3-Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersi

4- Program değerlendirme

İngilizce anahtar kelimeler:

1-Citizenship

2-Human rights

**3- Citizenship and human rights
Course**

4-Programme assesment

Tarih:

İmza :

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU**

Tez No:

Konu:

Üniv.Kodu:

Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tezin yazarının

Soyadı: SEZER GÜDÜCÜ

Adı: Hüsniye

Tezin Türkçe adı: İlköğretim programlarında yer alan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersine ilişkin öğretmen algısına yönelik Manisa örneği

Tezin Yabancı adı: The teachers perception about the citizenship and human rights course in primary curricula in Manisa

Tezin yapıldığı

Üniversite: CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ

Enstitü: SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Yılı:2008

**Tezin Türü: 1- Yüksek Lisans X
2- Doktora
3- Tıpta uzmanlık
4- Sanatta yeterlilik**

**Dili:Türkçe
Sayfa sayısı:
Referans sayısı:**

Tez Danışmanının:

Ünvanı: Yrd. Doç. Dr.

Adı:İsmail

Soyadı:TAŞLI

Türkçe anahtar kelimeler:

İngilizce anahtar kelimeler:

**1- Vatandaşlık
2- İnsan hakları
3-Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersi
4- Program değerlendirme**

**1-Citizenship
2-Human rights
3- Citizenship and human rights
Course
4-Programme assesment**

Tarih:

İmza :

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “İlköğretim programlarında yer alan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersine ilişkin öğretmen algısına yönelik Manisa örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Hüsniye SEZER GÜDÜCÜ

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 18/09/2008 tarih ve 23/16 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü Öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz İlköğretim Anabilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği yüksek lisans programı öğrencisi Hüsniye SEZER GÜDÜCÜ'nün "İlköğretim Programlarında Yer Alan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersine İlişkin Öğretmen Algısına Yönelik Manisa Örneği" konulu tezi incelenmiş ve aday 05/02/2009 tarihinde saat 14:00'de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 40 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna

OY BİRLİĞİ

DÜZELTME yapılmasına

OY ÇOKLUĞU

RED edilmesine

**

ile karar verilmiştir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN
Yrd.Doç.Dr. İsmail TAŞLI
(Danışman)

Ysmail Taşlı

ÜYE
Yrd.Doç.Dr. Rasih ERKUL.

Rasih Erkul

ÜYE
Yrd.Doç.Dr. İbrahim UYSAL.

İbrahim Uysal

Evet Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir

Tez, mutlaka basılmalıdır

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
İÇİNDEKİLER.....	I
TABLOLAR LİSTESİ.....	III
KISALTMALAR.....	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
ÖZET.....	IX
SUMMARY.....	X

BÖLÜM I

1.GİRİŞ.....	1
İnsan hakları Kavramı.....	1
İnsan Haklarının Temelleri.....	3
İnsan Haklarının Felsefi Temelleri.....	4
İnsan Haklarının Toplumsal(Sosyal) Temelleri.....	8
1.3.İnsan Haklarının Önemi.....	10
1.4. İnsan Hakları Eğitimi.....	11
1.4.1. Anlamı.....	11
1.4.2. Amaçları.....	11
1.5. VİHE Dersinin Amacı.....	13
1.6. VİHE Dersinin Konuları.....	14
1.6.1. Yedinci Sınıf VİHE Dersi Üniteleri ve Konuları.....	14
1.6.2. Sekizinci Sınıf VİHE Dersi Üniteleri ve Konuları.....	17
1.7. İlgili Araştırmalar.....	22
1.8. Problem Durumu.....	31
1.8.1. Problem Cümlesi.....	31
1.8.2. Alt Problemler.....	31
1.9. Araştırmanın Önemi.....	31
1.10. Tanımlar.....	32

BÖLÜM II

2.YÖNTEM	33
2.1.Araştırmanın Yöntemi.....	33
2.2. Araştırmanın Modeli.....	33
2.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	33
2.4. Verilerin Toplanması.....	33
2.5. Anketin Geçerliği ve Güvenirliği.....	34
2.6. Verilerin Analizi.....	35
2.7. Sayıtlılar.....	35
2.8. Sınırlılıklar.....	35

BÖLÜM III

3.BULGULAR VE YORUM	36
----------------------------------	----

BÖLÜM IV

4. SONUÇ VE ÖNERİLER	64
4.1. Sonuç.....	64
4.2. Öneriler.....	66

KAYNAKLAR	68
------------------------	----

EKLER	71
--------------------	----

Tablo 3.1. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin mezun Oldukları Bölümlere Göre Dağılımı.....	36
Tablo 3.2. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	36
Tablo 3.3. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Meslekteki Kıdemlerine Göre Dağılımı.....	37
Tablo 3.4. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin İdari Görevlerine Göre Dağılımı.....	37
Tablo 3.5. Programda Yer Alan İnsan Olma Bilincini Kazandırma Amacının Ne Ölçüde Kazandırıldığına Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	37
Tablo 3.6. Programda Yer Alan İnsan Haklarının Etik Boyutunu Tanıtabilme Amacının Ne Ölçüde Kazandırıldığına Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	38
Tablo 3.7. Programda Yer Alan Vatandaş olma Bilincini Kazandırabilme Amacının Ne Ölçüde Gerçekleştiğine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	38
Tablo 3.8. Programda Yer Alan Vatandaş Hak ve Sorumluluklarını Kavrayabilme Amacının Ne Ölçüde Gerçekleştiğine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	39
Tablo 3.9. Programda Yer Alan İnsan Haklarının Korunmasında Kişinin Rolünü Kavrayabilme Amacının Ne Ölçüde Gerçekleştiğine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	39
Tablo 3.10. Programda Yer Alan Demokratik Devletin Vatandaşlarına Karşı Görev ve Sorumluluklarının Farkında Olmayı Sağlama Amacının Ne Ölçüde Gerçekleştiğine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	40
Tablo 3.11. Programda Yer Alan Devlete Karşı Görev ve Sorumluluklarına Uygun Davranabilmeyi Sağlama Amacının Ne Ölçüde Gerçekleştiğine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	40
Tablo 3.12. Programda Yer Alan Vatandaş Olarak Hak ve Özgürlüklerin Farkında Olma Amacının Ne Ölçüde Gerçekleştiğine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	41

Tablo 3.13. Programda Yer Alan Temel Hak ve Özgürlükleri Kullanmaya İstekli Olma Amacının Ne Ölçüde Gerçekleştiğine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	41
Tablo 3.14. Programda Yer Alan İnsan Haklarının Bütün İnsanlar İçin Ayrımcı Gözetilmeden, Doğuştan Gelen, Vazgeçilmez, Devredilmez, Dokunulmaz, Haklar Olduğunu Kavratma Amacının Ne Ölçüde Gerçekleştiğine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	42
Tablo 3.15. Programda Yer Alan İnsan Haklarının Korunmasının Gereğini Kavrayabilme Amacının Ne Ölçüde Gerçekleştiğine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	42
Tablo 3.16. Programda Yer Alan Atatürk İlke ve İnkılâplarının İnsan Hakları ile İlişisini Kavratma Amacının Ne Ölçüde Gerçekleştiğine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	43
Tablo 3.17. Programda Yer Alan Atatürk' ün İnsan Haklarına Verdiği Önemi Kavratma Amacının Ne Ölçüde Gerçekleştiğine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	43
Tablo 3.18. Programda Yer Alan “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” İlkesinin İnsanlık İçin Taşdığı Önemi Takdir Etme Amacının Ne Ölçüde Gerçekleştiğine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	44
Tablo 3.19. VİHE Dersinde Yer Alan Konular Programdaki Amaçlara Uygun İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	44
Tablo 3.20. VİHE Dersinde Yer Alan Konular Öğrencilerin Gelişim Düzeyine Uygun İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	45
Tablo 3.21. VİHE Dersinde Yer Alan Konular Birbirleriyle Bağlantılıdır İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	45
Tablo 3.22. VİHE Dersinde Yer Alan Konular Genelden Özele, Somuttan Soyuta Doğru Sıralanmıştır İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	46
Tablo 3.23. VİHE Dersinde Yer Alan Konular Gerçek Yaşama Uygun İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	46
Tablo 3.24. VİHE Dersinde Yer Alan Konular Öğrencilerin Bilgi ve Becerilerini Geliştirmeye Uygun İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	47

Tablo 3.25. VİHE Dersinde Yer Alan Konular Sosyal Tutumları Değiştirmeye Uygundur İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	47
Tablo 3.26. VİHE Dersinde Yer Alan Konuların İşlenmesi İçin Yeterli Zaman Ayrılmıştır İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	48
Tablo 3.27. Öğretmenlerin Düz Anlatım Yöntemini Ne Ölçüde Kullandıklarını Belirten Tablo.....	48
Tablo 3.28. Öğretmenlerin Soru Cevap Yöntemini Ne Ölçüde Kullandıklarını Belirten Tablo.....	49
Tablo 3.29. Öğretmenlerin Dramatizasyon (Canlandırma) Yöntemini Ne Ölçüde Kullandıklarını Belirten Tablo.....	50
Tablo 3.30. Öğretmenlerin Beyin Fırtınası Yöntemini Ne Ölçüde Kullandıklarını Belirten Tablo.....	50
Tablo 3.31. Öğretmenlerin Grup Tartışması Yöntemini Ne Ölçüde Kullandıklarını Belirten Tablo.....	51
Tablo 3.32. Kapak sayfası Yırılmayacak Şekildedir İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu	52
Tablo 3.33. Kapak sayfasındaki Resim Ait Olduğu Dersle İlgilidir İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	52
Tablo 3.34. Kitabın İçerisinde Yer Alan Resimler Öğrencinin İlgisini Arttırmaktadır İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	53
Tablo 3.35. Kitapta Akıcı ve Anlaşılır Bir Dil Kullanılmıştır İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	53
Tablo 3.36. Kitapta Verilen Sözcükler Öğrencilerin Gelişim Düzeyine Uygundur İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	54
Tablo 3.37. Öğretmenlerin Çoktan Seçmeli Sınav Türünü Ne Sıklıkta Kullandıklarını Belirten Tablo.....	54
Tablo 3.38. Öğretmenlerin Klasik Sınav Türünü Ne Sıklıkta Kullandıklarını Belirten Tablo.....	55
Tablo 3.39. Öğretmenlerin Sözlü Sınav Türünü Ne Sıklıkta Kullandıklarını Belirten Tablo.....	55
Tablo 3.40. Öğretmenlerin Gözleme Dayalı Sınav Türünü Ne Sıklıkta Kullandıklarını Belirten Tablo.....	56

Tablo 3.41. Öğretmenlik Mesleğini Severek Yapmak İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	56
Tablo 3.42. Alanında Ders Vermeyi Sevmek İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	57
Tablo 3.43. Alanı ile İlgili Gelişmeleri İzlemek İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	57
Tablo 3.44. Meslektaşlarıyla Bilgi Alış Verişinde Bulunmak İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	58
Tablo 3.45. Derse Hazırlıklı Gitmek İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	58
Tablo 3.46. Ders Konuları ile İlgili Farklı Kaynaklardan Yararlanmak İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	59
Tablo 3.47. Dersin İşlenişinde Farklı Öğretim Yöntemlerini Kullanmak İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	60
Tablo 3.48. Demokratik Bir Sınıf Ortamı Oluşturmak İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	60
Tablo 3.49. Öğrenciyi Saygın Bir Kişi Olarak Görmek İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	61
Tablo 3.50. Öğrencilerin Fikirlerine Saygı Duymak İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	61
Tablo 3.51. Konuları Öğrencilere Anlattırmak İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu.....	61
Tablo 3.52. VİHE Dersinin Daha Verimli İşlenmesinde Bulunulan Öğretmen Davranışları ile Öğretmenlerin Kıdemlerine İlişkin ANOVA sonuçları.....	62

KISALTMALAR

VIHE: Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi

KPSS: Kamu Personeli Seçme Sınavı

SPSS: Statistical Package For Social Sciences (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı)

T. C. : Türkiye Cumhuriyeti

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışması, ilköğretim programlarında yer alan vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersine ilişkin öğretmen algısına yöneliktir. Bu bağlamda tez Manisa ili örneği ile sınırlıdır.

Çalışmada, ilköğretimde okutulan “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersi amaçlarının gerçekleşme düzeyi, konuların amaçlara, öğrencilerin gelişim düzeylerine, bilgi ve gereksinimlerini karşılamaya ve sosyal tutumlarını geliştirmeye uygunluğu belirlemeye çalışılmıştır. Ayrıca kullanılan öğretim yöntem-teknikleri, ders kitabının özellikleri, kullanılan sınav türleri ve öğretmen davranışlarını saptamaya çalışılmıştır.

Çalışmada, bana yol gösteren, destek olan danışmanım Yrd. Doç. Dr. İsmail TAŞLI' ya, tez konumun belirlenme aşamasında yardımcı olan hocam Yrd. Doç. Dr. İhsan TAYHANI' ye, yardımlarını esirgemeyen öğretmen arkadaşlarıma ve her zaman bana destek olan eşime teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, ilköğretim Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretmenlerinin derse ilişkin görüşlerini belirlemek ve değerlendirmektir.

Çalışmada, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersine ilişkin amaçlarının gerçekleşme düzeyi, konuların amaçlara, öğrencilerin gelişim düzeylerine, bilgi ve gereksinimlerini karşılamaya ve sosyal tutumlarını geliştirmeye uygunluğu, kullanılan öğretim yöntem-teknikleri, ders kitabının özellikleri, kullanılan sınav türleri ve öğretmen davranışları üzerinde durulmuştur.

VİHE programının öğretmen algıları doğrultusunda değerlendirildiği bu çalışmada veri toplama aracı olarak Koca (1998) tarafından geliştirilen, Arıkan (2002) tarafından değiştirilip uygulanan anketten yararlanılmıştır. Anket, Manisa il merkezi ve merkeze bağlı ilköğretim okullarında görev yapan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretmenlerine uygulanmıştır. Ankete verilen cevaplar, SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Görüşleri alınan öğretmenlerin vermiş oldukları cevapların yüzde dağılımı alınmıştır.

Araştırma sonucunda, öğretmenler, programda yer alan amaçların tam olarak gerçekleşmediğini, VİHE dersinde yer alan konuların programdaki amaçlara uygun olduğunu ayrıca konuların birbirleriyle bağlantılı olduğunu düşünmektedirler. Öğretmenler, VİHE dersini işlerken, düz anlatım ve soru-cevap yöntemini daha fazla kullandıklarını, ders kitabının gereken özelliklere sahip olmadığını belirtmişlerdir. Öğretmenler, klasik ve çoktan seçmeli sınav türünü daha fazla kullanmaktadırlar. Dersin daha verimli olarak işlenmesinde öğretmen davranışlarının büyük ölçüde etkili olduğunu vurgulamaktadırlar.

Anahtar kelimeler: vatandaşlık, insan hakları, vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersi

SUMMARY

The aim of this study, is to determine and evaluate the teacher's view about the citizenship and human rights course in primary school.

This study deals with the achievement of the objectives of the course; suitability of the subjects to the objectives, to the learners' development level, to their interest and need and to their social attitudes; teaching methods and techniques; quality of the course book; evaluation methods and teachers' behaviour.

In this study, a questionnaire which was developed by Koca (1998) and modified and applied by Arıkan (2002) was used as a data collection method. This questionnaire was applied to the teachers who teach citizenship and human rights course in primary schools in Manisa. The answers of the questionnaire were analyzed by used SPSS programme.

At the end of this study, teachers think that the objectives of the programme haven't been achieved completely, but subjects in this course are suitable for the objectives of the programme and also subjects are related. They pointed out that they mostly use presentation and question and answer method, and the course book hasn't got the required qualities. Teachers have been using the using the multiple choice and questions more often. They also emphasized that teacher's behaviour plays an important role in teaching effectively.

Key Words: citizenship, human rights, citizenship and human rights course

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1. 1. İnsan Hakları Kavramı

İnsanların bilinç düzeyi geliştikçe insan hakları konusundaki gelişim sürecini de etkilemiştir. Buna rağmen insanlar genellikle günlük yaşamlarında kullandıkları hakların farkında değildirler. Ancak, herhangi bir engellemeyle karşılaşılması durumunda, insan haklarına duyulan gereksinim daha belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, insan hakları konusu, insan haklarının yeterli düzeyde bulunduğu ortamlardan çok, bulunmadığı ortamlarda tartışılmaktadır (Kıncal, 2004: 33). Bu da son derece doğaldır.

İnsan, akıl sahibi bir varlık olarak yaşamı ve geleceği üzerine düşünüp karar vermek, özel yaşamını istediği gibi düzenleyebilmek yetkisine sahiptir. Kişinin özel yaşamını şekillendiren ve yön veren etkenler, kendisinin deneyim, eğitim ve ahlaki değer ölçüleridir. Buna göre aklını kullanarak, doğru ve yanlış ayırt edecek ve kendi geleceğini tayin edecektir. Birey, yaşamında vatandaş olarak kamu yaşamına girdiğinden, bu niteliği kamu yaşamının düzenleyicisi olan devletin kanun ve nizamlarına bağlıdır. Yasalar, bireyin sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunmadan sınırlarını çizer ve bu bağlamda nelerin yasak olduğunu belirler. Bireyin bu yasal çerçeve içinde söz konusu haklardan yararlanarak onları kullanması, kişi özgürlüğünün bir ifadesidir. Böylece, bireye tanınan temel haklar ve bireyin bunlardan yararlanma özgürlüğü, birbirini tamamlayarak insan haklarının temelini oluşturmaktadır (Kıncal, 2001: 40). Öyle ki, insan hakları yasalar olsun ya da olmasın insanın insan olmasından dolayı sahip olduğu haklardır.

İnsan hakları sözcük olarak, kişinin sırf insan olduğu için sahip olduğu haklar anlamına gelmektedir. Sözcük anlamının basitliği ve sadeliği öylesine çok kabul görmüştür ki, bu defa bu karşılık, adeta onun kavramsal içeriğini belirlemiştir (Gözübüyük, 2000: 418).

Bireyin sahip olduğu hakları ifade eden birbirleri ile ilişkili, yakın anlam ifade eden bazı kavramlar kullanılmaktadır. Bunlardan bazıları özgürlükler, kamu özgürlükleri, temel hak ve özgürlükler, yurttaşlık hakları vb. kavramlardır. Bunlardan özgürlük kavramını, herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir koşula bağlı olmama durumu; her türlü dış etkenden bağımsız olarak insanın kendi istencine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu (Türk Dil Kurumu, 1983: 933) olarak açıklamıştır. Hukukta özgürlük; başkasına zarar vermeden dilediği gibi davranmadır. Hak kavramının sözlük anlamı ise; birine ait, ona ayrılmış olandır. Hukuk dilinde hak ise; birisi için tanınan ya da ona sağlanan olanaktır (Altunya, 2003: 51). Tüm bu kavramlar ise genel olarak insan haklarını ifade etmektedir.

Yurttaşlık hakları bir devletin yalnızca kendi yurttaşlarına verdiği hakları, temel hak ve özgürlükler yalnızca temel hak ve özgürlükleri içerip temel olmayan hak ve özgürlükleri içermediği, kamu özgürlükleri ise mevcut yasalara göre tanınmış hak ve özgürlükleri kapsayan ifade ve tanımlardır. İnsan hakları ise bu kavramların en kapsamlısı olup, mevcut yasalarda olsun ya da olmasın doğrudan insanın insan olmasından kaynaklanan hakları ifade eden evrensel ve genel-geçer niteliklerdir. Bu nedenle üzerinde ağırlıklı olarak durmamız gereken kavram insan hakları kavramıdır (Özbek, 2004).

İnsan hakları, büyüklerin, yönetenlerin, devletin bir lufu ya da ihsanı değil, aksine kişinin onlar tarafından korunması gereken olanaklarıdır (Altunya, 2003: 52). Uygun ise insan haklarını, devlet tarafından güvence altına alınsın ya da alınmasın, belirli bir tarihsel aşamada, onurlu bir yaşam sürdürmek için insanların sahip olması gerektiği düşünölen tüm hakları ifade eden, asıl vurgunun insan olduğu, bir kimsenin başka hiçbir özelliğine bakmaksızın, sırf insan olması nedeniyle sahip olması gereken haklar olarak tanımlamaktadır (Uygun, 2000: 16). Blackstone'de insan hakları ile ilgili şu açıklamaları getirmektedir: İnsan hakları kavramını yasal haklardan ayıran şey yasal haklar kanunların elverdiği ölçüde izinleri, yetkilendirmeleri ve kanunlarla belirlenen yasaklardan oluşurken, insan hakları kanunlar tarafından belirlenebilir ya da belirlenmeyebilir, daha doğrusu insan hakları kanunlardan ve geleneklerden

bağımsızdırlar. İnsan hakları insanın sırf insan olmasından sahip olunan haklardır. İnsan hakları sağlık, eğitim, ahlak ve bunlar gibi edinilmiş kişilik özelliklerinden de bağımsızdır. Bireyler sahip olduğu bu özelliklerinden dolayı hiçbir şekilde sınıflandırılmazlar (Blackstone, 1969:21- 22).

İnsan hakları, hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün insanların yalnızca insan olmalarından dolayı, insanlık onurunun gereği olarak sahip olmaları gereken hakların tümüdür. Nitelik yönüyle bu haklar dokunulamaz, vazgeçilemez ve kişiliğe bağlı haklardır. Devlet ya da başka bir güç tarafından keyfi olarak sınırlanıp ortadan kaldırılamayacağı gibi bireylerin kendileri de bunları başkalarına devredemez veya onlardan vazgeçemez (Yeşil, 2002: 25).

İnsan hakları, insanın salt insan olması nedeniyle öznesi olduğu, onun tüm yönleriyle kişiliğini ve değerini korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan evrensel ilke ve kurallar bütünüdür. İnsan hakları bu anlamıyla, tarihsel ve düşünsel olarak doğal hukuk anlayışından kaynaklanmıştır. İnsan hakları insan onurunu güvenceye alan haklardır. Hakka, insan hakkı niteliği kazandıran değer, insan onurudur. Bunu güvenceye alan tüm haklar insan haklarıdır (Gülmez, 2001: 4).

Sonuç olarak insan hakları, bireyin doğuştan sahip olduğu, mevcut yasalarla korunan bir takım haklar ve özgürlüklerdir.

1.2. İnsan Haklarının Temelleri

İnsan hakları, insanın sırf insan olması nedeniyle insan doğasından kaynaklanan, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez haklardır (Anayurt, 2001: 249).

İnsan hakları kavramının temelinde insana saygı ve insanın değerli oluşu vardır. Dünyadaki varlıklar içerisinde, tanımlanması en zor, en kompleks varlık insan denen canlıdır. “İnsan Nedir” sorusunu geçmişten günümüze tartışan bilim adamları kesin bir tanımlama yapamamışlar, ancak insanın sahip olduğu sosyal, psikolojik, biyolojik özelliklerini sıralama yoluna gitmişlerdir. Zamanla yapılan bazı tanımlamalar ya yanlış ya da eksik bulunarak şiddetli itirazlara maruz kalmıştır (Özbek,2004).

İnsan haklarını dūşünsel temelleri çok eski dönemlere kadar uzanır. Ancak bu hakların bir kavram olarak biçimlenmesi on sekizinci yüzyılda başlamıştır (Çeçen, 2000: 11). Başlamasıyla birlikte de özellikle günümüzde son derece önem kazanmıştır. Kesin olan bir şey varsa o da insan haklarının çiğnendiği yerde barış barınamaz (Kuçuradi, 1996: 5). Birleşmiş Milletler 1948’de İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’ni ilan etmek yoluna gitmişse, bu ikinci dünya savaşı sırasında, birçok halk ve yüz milyonlarca insanın yasal hakları çiğnenmiş olduğu içindir (Bow, 1996: 7).

İnsan hakları kavramı da bazı temellere dayanmaktadır. Bunlar; Felsefi ve Toplumsal(sosyal) temellerdir.

1.2. 1. İnsan Haklarının Felsefi Temelleri

Kelime anlamına bakarsak felsefe “bilgelik sevgisi” demektir. Felsefe gerçeği bir bütün olarak her yönüyle araştırmaktadır. Felsefe insani bir faaliyettir, insan aklının bir eseridir (Ergün, 1996:9).

Felsefenin insani bir faaliyet olması nedeniyle en önemli konularından biri de; diğer tüm canlılardan farklı olan insandır.

Kuçuradi, “insanın değeri” derken, bundan insanın diğer canlılar arasındaki özel yerini anlamaktadır. O’na göre insana bu özel yeri sağlayan, özelliklerinin bütünüdür, onu diğer canlılardan ayıran olanaklarıdır. Bu olanaklar, insana özgü etkinlikler ve ürünleri olarak görünür. Bu özellikler ise, insanın diğer canlılarla ortaklaşa taşıdığı özelliklere ek özelliklerdir. İşte bu özellikler ya da olanaklar “insanın değerini” ya da onurunu oluşturur (Kuçuradi, 1996: 49).

İnsan konusu en az diğer alanlar kadar, felsefe alanı içerisinde de ele alınmaktadır. Farklı filozof ve felsefi akımlar, insanı değişik bakış açılarıyla ele almışlardır. Aynı yaklaşım biçimi, insan hakları konusu için de geçerlidir (Kıncal,2004: 34).

İlk bakışta özgürlüğün eylem ile ilgili olduğu görülür. Maddi ve manevi insan özgürlüklerinin hangisini ele alırsanız alınız, hepsi insan eylemleriyle ilgilidir. Bir eylemin engelle karşılaşması, özgürlüğün olmadığı bilincini doğurur ve insanda özgürlük bilinci, özgürlüğün yokluğu ile ilgili bilinçten doğar. İnsan, özgür iken, onun farkında değildir. Ne zaman herhangi bir projesini gerçekleştirmek için harekete geçer ve bu hareket engellenirse, onda uyanan özgür olmama bilinci, onda bir özgürlük hakkı olduğu bilincini meydana getirir. İnsanın özgürlükle ilgili eylemleri, iradeye bağlı bilinçli eylemlerdir. Otomatik hareketler, refleksler ve içgüdülere bağlı hareketlerde söz konusu olamaz (Öner, 1995: 69).

İnsan hakları ile ilgili ilk düşüncelerin eski Yunan ve Roma'da gündeme geldiği ve o dönemin düşünürlerince ele alındığı görülmektedir. İnsanı her şeyin ölçüsü alan felsefenin gelişmesine karşın, devlet ve toplum düzeni bunun dışında geliyordu. Kölelik yaygınlaşırken, felsefe insanın hak ve özgürlük arayışlarına kapı açıyordu. İlk dönemlerde bireyin devletten belirli isteklerini düzenli bir yapıya bağlayan hukuk sistemleri kurulamamıştır. Hak hemen hemen tamamıyla yöneticilerin elindedir. Kişiler lehine hak ve özgürlükler söz konusu değildir. Buna karşın, yani devlet düzeninin baskıcı yönetimine karşın düşünce dünyasında doğal haklar görüşü gelişmiş ve insanların doğuştan bazı temel hak ve özgürlükleri bulunduğu ve bunların hiçbir şekilde devredilemeyeceği savunulmuştur (Çeçen, 2000: 33-35).

Ancak zaman zaman insanların sahip olduğu bazı hak ve özgürlükler, diğer insanlar tarafından bastırılmış ve ellerinden alınmıştır. Doğuştan sahip olunan haklar “güçlü” ve “güçsüz” ayrımına göre şekillenmiştir.

İlk çağlardaki toplumlara ait insan eti yemek, kanını içmek, insan kurban etmek gibi pek çok mistik davranışlar görülmektedir (Mumcu, 1994: 28). Önemli uygarlıklar görülmeye başlayınca bu ve benzeri davranışlar terk edilmiştir. Ancak kölelik bir müessese olarak yakın tarihe kadar devam etmiştir (Özbek, 2004).

Orta Çağda dini değerlerin ağırlıklı olduğu yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemin en önemli izleri İslamiyet ve Hıristiyanlıkta görülür. Orta çağ, niteliği itibarıyla tam bir insan hakları olmasa da, dinlerin insana verdiği değerler, emir ve yasakları gereği insanın kişiliğini bulabileceği bir dönem olmuştur. İnsanlar, dinlerin izin verdiği ölçüde hakların ve özgürlüklerin sahibi olmuşlardır. Ancak bildiğimiz anlamda bir hak ve özgürlük sahibi olabilmek için yüzyılımıza kadar hak ve özgürlük mücadeleleri devam etmiş, bundan sonra da devam edecektir. İnsanlar devlet ve otorite baskılarına karşın din olgusunu ön plana geçirmişlerdir. Böylece eskinin bazı davranışlarından vazgeçilmiş, bazıları ise günümüze kadar devam etmiştir. Düşünürler, tüm düşünce, eleştiri ve etkinliklerini din müessesesini göz önünde bulundurarak yapmak zorundadırlar. Böylece din, her alandaki düşünceye damgasını vurmuştur. Dönemin özellikle sonlarına doğru, hak ve özgürlük arayışları dini yargılardan ve değerlendirmelerden bağımsız düşünölmeye başlanmış ki bu da son dönemin önemli bazı devrimler geçirmesine sebep olmuştur (Özbek, 2004).

İnsan hakları ve temel özgürlüklerin evrensel olarak ve ayırım gözetilmeksizin herkes için gerçekleştirilmesi çağımızın başlıca amaçlarından biridir. Bu amaç, temel hak ve özgürlüklerin insan kişiliğinin ayrılmaz bir ögesi olduğu ilkesinde anlatımını bulmuştur. Gerçekte insan onur ve saygınlığının doğal bir sonucu olan bu ilke, insanlığın yüzyıllar boyunca süren ve sayısız engellerin aşılmasını gerektiren çaba ve savaşımalarının ürünü olarak geliştirilmiştir. Başka bir deyişle, insanın salt insan sıfatıyla kendiliğinden sahip olduğu bu hak ve özgürlükler, ancak çağlar süren gelişmelerle kazanılmış ve tanınmıştır. Bu nedenle, söz konusu ilkenin gerçekleştirilmesi ve korunup işlenmesi, çağımızda tüm insanlığın ortak sorumluluk ve gözetiminin konusudur (Sencer, 1986: 5).

İnsan hak ve özgürlükleri ile ilgili olarak geliştirilen düşünceleri iki temel yaklaşım ile açıklayabiliriz. Bunlar bireyci yaklaşımlar ve toplumcu yaklaşımlardır. Bireycilik genel anlamda doğal hukukun uzantısıdır ama insanı var olan koşullarda, toplum ve hukuk düzeni içinde ele alarak başka bir görüş geliştirmiştir. Var olan insan yaşadığı ortam ve koşullarda ele alınarak bireycilik görüşü geliştirilmiş ve birey asıl tüm değerler ve olgular birey değerine oturtulmaya çalışılmıştır. Kişisel hak ve

özgürlükler bu akımın da temeli olmuş, insanın daha çok değer görmesi ve daha fazla haklara sahip olması yolunda savaşımlar verilmiştir. Bu görüşe göre her hakkın kaynağı insandır. Tek gerçek varlık insandır ve bu nedenle tüm hakların insandan kaynaklanması gerekmektedir. Her kişi kendi bilincinden birey olarak çeşitli haklar çıkarabilir ve bunları topluma veya devlete karşı ileri sürebilir (Çeçen, 2000: 39).

Bireyci görüşün giderek aşırılığa kaçması, siyasal rejimlerin ve toplum düzenlerinin bazı dengesiz girişimlerine neden olmuştur. Birey değer olarak yüceltilirken, toplumu oluşturan tüm bireylere bu görüşler uygulanmamış ve toplumun önde gelen kesimlerine, seçkinlere ve belirli azınlıklara daha fazla hak ve yetki tanınmıştır. Haklar konusunda dengelerin ve doğal ilişkilerin, toplumun yeni aldığı biçimlerle bozulması üzerine, toplumu esas alan çeşitli akımlar ve görüşler gelişmiştir. Toplumcu yaklaşımlar insanları değil ama onların içinde yaşadıkları toplumu tek gerçeklik olarak ele almışlar, tek tek insanın yerine tüm toplumun en üstün değer olmasını savunmuşlardır. Bu görüşe göre, insan kavramı fazla abartılırsa sonunda ortaya fizik ötesi düşünceler ve değerler çıkar ve bunlar da insan hakları ile ilgili düşüncede yanılgılara neden olabilir. Toplumcu görüşlerin etkisi ile insan hakları alanında sosyal gelişmeler olmuştur. Fizik ötesi anlamlarda, birey ve insan kavramları, insan haklarının tam anlamıyla gerçekleşmesini sağlayamadığı noktalarda toplumcu görüşler ve onların ileri sürdükleri devreye girmiş, tamamlayıcı olmuşlardır (Çeçen, 2000:40- 42).

Felsefenin insan hakları ile ilgili olarak üzerinde durduğu temel konular arasında insan hakları, birey ve kamu özgürlükleri, insan saygı, insanın onuru, insanın değeri, bütün insanların eşit olduğu, hakların evrenselliği, korunması ve geliştirilmesi, vatandaşlık, görevler vb. sayılabilir (Özbek, 2004).

Sonuç olarak, insan haklarının felsefi temelleri daha çok insanın önemli bir varlık olması ve buna bağlı birtakım kavramlardan oluşmaktadır.

1.2.2. İnsan Haklarının Toplumsal (Sosyal) Temelleri

Toplum, insanların yalnız bir arada bulunmalarından ibaret bir yığın değildir. Bireyleri bir arada tutan çeşitli değerler vardır. Bu değerler, insanların bir arada yaşamalarını sağlayan, onlara maddi ve manevi yönden rahat ve mutlu bir hayat sürmelerini hedef alan kurallardan ibarettir. Bu kurallar hukuk, politika, ahlak, din ve ekonomi alanlarında kendilerini gösterirler. Dolayısıyla, insanın mutluluğu, içinde yaşadığı topluma bağlıdır. Eğer bir toplum sağlıklı ise, bireylere daha rahat ve daha mutlu yaşam olanağı sağlar. Toplumlara sağlıklı kılan ise, o toplumda geçerli olan kültürdür (Öner, 1995: 21). Birçok unsurun bir araya gelmesi ve bunların birbiriyle uyumlu bir şekilde özdeşleşmesiyle toplumlar oluşur. Toplumun oluşturan en önemli unsur olan insanların birbiriyle etkileşimi sonucunda da toplumsallaşma süreci başlar.

Toplumsallaşma sürecinin ilk kez ne zaman ve nasıl başladığını kesinlikle saptamak imkânsızdır. Fakat insanların, alet kullanmaya başladıkları çağlarda, yani maddesel kültürün gelişmeye başlaması ile maddesel olmayan kültürün de gelişmeye başladığı ve toplumsallaşmanın daha sistemli, daha bilinçli bir içerik kazandığı söylenebilir. Toplumsallaşma, toplumdaki değerlerin, inançların, davranışların birey tarafından benimsenme sürecidir. Toplumsallaşma ile ilgili tanımlar çok geniş bir alanı kapsayabiliyor. Dar kapsamlı tanımlarda, siyasal davranışların, bilgilerin ve değerlerin doğrudan ve açık bir süreç içinde toplumsallaşan kişiye aktarılması söz konusudur. Diğer yandan siyasal toplumsallaşmayı çok daha geniş olarak ele alan Merton'un deyişiyle, toplumsal işlevlerin "amaçlanmamış sonuçlarını" kapsayan toplumsallaşmayı incelemeye yöneliktir (Özbek, 2004).

Sosyal yaşantılar, toplum içinde farklı kesimlerde görülen sosyal olayları, kurumları ve bunların özelliklerinin değişimlerini ve eğilimlerini kapsar. Sosyal yaşantılar toplumun bir şemsiyesidir. Bu şemsiye altında tarih, hukuk, coğrafya, psikoloji, iktisat gibi bilimler yer alır. Bu duruma göre sosyal yaşantılar, toplum içinde bir realite olarak yer alırlar (Erkal, 1983: 11).

İnsanın önemli özelliklerinden biri sosyalleşme özelliğidir. Sosyalleşme, bireyin bir sosyal gruba katılması olgusudur. Birey bir gruba girerken o grupta geçerli olan sosyal normları, o grup içinde girişte ve ileride alacağı rolleri, ulaşacağı sosyal mevkileri, bu rol ve yerlerin kendisinden beklediği davranış, beceri ve yetenekleri, grubun kültürünü oluşturan değerleri, inançları öğrenip benimsemek durumundadır (Ergün, 1994: 37). İnsan sosyalleşirken toplumda yaşayan diğer insanların haklarına saygı göstermek durumundadır. Yani birey kendi haklarını kullanırken diğer bireylerin haklarını sınırlandırmaz veya engellemez.

Bireyi tek başına düşündüğümüzde, o bireyin insan olarak sahip olması gereken haklar, fazla bir anlam taşımamaktadır. Bireyi bir toplumun üyesi olarak düşündüğümüzde, o bireyin hakları anlamlı hale gelmektedir. Çünkü birey, çeşitli eylemlerde bulunurken, zaman zaman belirli sınırlamalarla karşılaşmaktadır. Bu sınırlamalar, diğer bireylerin özürlük alanlarına girdiği için ortaya çıktığı gibi, diğer toplumsal nedenlerden de kaynaklanabilmektedir (Kıncal, 2004: 36).

İnsanlar toplumdan bir şeyler alabilmek için bir şeyler vermek durumundadır. İnsanlık için bir şeyler yapmayanın insan haklarından yararlanmayı beklemeleri etik açısından anlamsız kalmaktadır. İnsan haklarından yararlanabilmek için, önce insan olmak gerekir. İnsan olmak da, diğer insanları düşünmek, onların iyiliği ve yükselmesi için bazı çabalar göstermek demektir (Çeçen, 2000: 33).

İnsan hakları, insan özgürlüğü, eşitlikler (ve sorumluluklar) gibi kavramlar yeni yaşam anlayışının doğurduğu kavramlar olarak, insanın yeni bir kişilik kazanmasına ve kendisine güven duymasına büyük katkılarda bulundu. Bu anlayışla insan kendi kendisini tanıdı; her insanın aynı hamurdan, aynı mayadan olması itibarıyla kimsenin kimseye kul ve köle olması gerekmediği mantığını geliştirdi ve insan kendi değerinin bilincine varma olanağını elde etti (Bilhan, 1996:180).

Günümüz gelişmiş toplumları incelendiğinde, bireyin ve haklarının öncelikli olarak ele alındığı gözlemlenmektedir. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak, gelişmiş ülkelerde, insan kaynaklarıyla ilgili çok sayıda sivil toplum örgütünün varlığından söz

edilebilir. Benzer uygulamaların, gelişmiş toplumlar için de geçerli olduğu söylenemez. Bir taraftan insanların kültür düzeylerinin uluslar arası standartların altında olması, diğer taraftan da geri kalmışlığın sonucunda ortaya çıkan toplumsal sorunlar, insan hakları konusunun arka planda kalmasına yol açmaktadır (Kıncal, 2004: 36).

Sonuç olarak, insanın sosyalleşmesi için toplumla birlikte yaşaması gerekir. Toplumda diğer insanlarla birlikte yaşarken, onların haklarına saygı göstermelidir. Bunu yaptığı takdirde kendi hak ve özgürlüklerini de rahatça yaşayabilir.

1.3. İnsan Haklarının Önemi

İnsan, düşünen ve düşünceleri doğrultusunda kararlarını verip uygulamaya geçen bir varlıktır. Düşünen bir varlık olarak insanın, mutlaka belirli haklara sahip olması gerekir. İnsanın sahip olduğu bu haklar, ona insan olma özelliğini kazandırmaktadır. İnsan hakları konusu da, insanın özgürlüğüyle ilgilidir (Kıncal, 2004: 36). Öyle ki, özgürlüğü olmadığı bir ortamda haklardan da söz edilemez.

Özgür olan bireyin, özgürlüğünün gereklerini yerine getirebilmesi için, belirli haklara sahip olması gerekir. Bireyin sahip olduğu haklar, aynı zamanda özgürlüğünün de garantisi olacaktır. İnsan haklarına önem veren toplumlarda birey, ön planda yer alırken, insan haklarına yeterli ölçüde önem verilmeyen toplumlarda ise ikinci planda yer almaktadır. Aynı yaklaşım çerçevesinde, bireyin ön planda olduğu toplumların gelişmiş, bireyin ikinci planda olduğu toplumların da gelişmemiş oldukları dikkati çekmektedir. Dolayısıyla insan hakları sorununun bireysel olduğu kadar, toplumsal bir sorun da olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü özgür düşünen ve davranan bireyin bilinç ve sorumluluk düzeyi yüksek olacaktır. Bilinçli ve sorumlu bir bireyin, kendisine olduğu kadar toplumuna da etkisi, diğer bireylere göre daha fazla olacaktır (Kıncal, 2004:37).

Bir toplumun gelişip kalkınabilmesi için gerekli şartlardan biri de, özgür ortamdır. İnsanların özgürce haklarını kullandığı bir ortamda üzerine düşen sorumlulukları da yerine getirir. Böylece sorumluluk sahibi bireyler toplumu gelişmesine üst düzeyde katkıda bulunur.

İnsan Hakları Eğitimi

Anlamı

İnsan hakları eğitimi, bazı kaynaklarda insan hakları öğretimi olarak anlaşılıyorsa da, sadece insan hakları öğretimi ile sınırlı olmayıp, ilgili değerleri aktarmak ve belli davranış biçimleri oluşturmak da bu eğitimin kapsamına girer. İnsan hakları eğitimi sırasında uluslararası düzenlemeler hakkında bilgi verilmesi, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde insan haklarının korunması ve insan hakları ihlallerinin önlenmesi ile ilgili çabaların aktarılması da önemlidir. Bu yüzden insan hakları eğitimi, yalnızca insan hakları ile ilgili ilkelerin öğretilmesinden ibaret değildir. Aynı zamanda insan haklarının anlaşılmasını engelleyen faktörlerin ortadan kaldırılması yollarını da göstermeye çalışır (Kepenekçi, 2000: 10).

İnsan Hakları Eğitimi, bilgi, yetenek anlayış ve davranışlardan oluşan evrensel bir insan hakları kültürü aşılıp yerleştirmeyi amaçlayan, bilgilendirme ve eğitim etkinliklerinin tümüdür (Gülmez, 1998: 1).

Amaçları

Kepenekçi, (UNESCO, Human Rights Teaching 1987: 150-159 Akt. Kepenekçi, 2000: 16)), birçok insan hakları eğitim programında, genel eğitimin bir parçası olarak insan hakları eğitimi ile;

- İnsan haklarının kavramsal çerçevesinin verilmesinin;
- Bu bilgilerin kültürler ve uluslar tarafından uygulanabilirliğinin incelenmesinin;
- İnsan hakları alanındaki belli sorunlar üzerine odaklanılarak, insan haklarının uygulanmasını ve ihlallerinin önlenmesini sağlayacak stratejilerinin yorumlanmasının ve değerlendirilmesinin amaçlandığını ifade etmektedir.

Farklı zamanlarda yapılan çalışmalarda farklı listeler görülmektedir. Gülmez, uluslararası toplantılardaki tartışmalar sonucu en çok gündeme gelen

insan hakları eğitimi ile ilgili amaçları şu şekilde sıralamaktadır (Gülmez, 2001: 50).

- İnsan hakları eğitimi, karşılıklı anlayış, hoşgörü, saygı ve dayanışma davranışlarını özendirilmelidir.
- İnsan hakları eğitimi, bireye hak bilinci kazandırmanın yanı sıra, başkasının haklarına saygı göstermeyi de öğretmelidir.
- İnsan hakları eğitimi, bir insan hakkıdır ve sosyal adalet, barış, demokrasi ve gelişmeyi tam gerçekleştirmenin ön koşuludur.
- İnsan hakları eğitimi, demokrasinin korunmasına ve gelişmesine katkıda bulunur.
- İnsan hakları eğitimi, insan haklarının güvenceye bağlanacağı ve ihlallerin önleneyeği sağlam bir temel oluşturur.

İnsan Hakları Yüksek Komiserliği insan hakları eğitim etkinliklerinin şu dört konuyu içermesi gerektiğini belirtmektedir (Gülmez, 2001: 52):

- Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar,
- İyi Yönetişim,
- Cezasız kalma ve insanlığa karşı suçları yargılamak için kurulan uluslararası ceza mahkemeleri, İnsan hakları savunucuları (ve BM'nin kendilerine ilişkin bildirgesi), ırkçılık ve ayrımcılık

Uluslararası İnsan Hakları Kurumu da (Kepenekçi, 2000: 16), barışı, adaleti, uluslararası işbirliği ve anlayışı geliştirmek üzere insan hakları eğitiminin amaçları arasında şunları saymaktadır:

1. İnsanların ve grupların hakları ve görevleri hakkında bilinçlenmeyi sağlamak,
2. Öğrencilerin insan hakları ile ilgili diğer devletlerin uygulamalarını anlamalarını sağlamak,

3. Öğrencilere ve dolaylı olarak düşünüldüğünde tüm topluma insan hakları ile ilgili ulusal ve uluslararası hukuksal düzenlemeleri ve demokratik süreçleri tanıtmak,
4. Uygun yöntemlerle, insan haklarının teorik olarak öğrenilmesiyle somut uygulamalarını birleştirip karşılaştırmak,
5. Öğrenciler arasında bilgiyi ve deneyimi paylaşma fırsatları sağlamak,
6. İnsan onuruna saygıyı geliştirmek, toplumun yönetimine bireylerin katılımını sağlamak ve insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmaya çalışmak.

Kısaca, insan hakları eğitimi ile hak ve sorumluluklarını bilen, bunları kullanırken başkalarının haklarına saygı gösteren bireyler yetiştirmektir.

VİHE Dersinin Amacı

İlköğretim, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Programının genel amaçları şu şekilde tespit edilmiştir.

- a. İnsan olma bilincini kazanabilme,
- b. İnsan haklarının etik boyutunu tanıyabilme,
- c. Vatandaş olma bilincini kazanabilme,
- d. Vatandaşlık hak ve sorumluluklarını kavrayabilme,
- e. İnsan haklarının korunmasında kişinin rolünü kavrayabilme,
- f. Demokratik devletin vatandaşlarına karşı görev ve sorumluluklarının farkında oluş,
- g. Devlete karşı görev ve sorumluluklarına uygun davranabilme
- h. Kişi hak ve özgürlüklerinin ancak demokratik devlet yapısında kullanılabileceğini, demokratik devlet yapısının da kişi hak ve özgürlüklerinin yerleşmesi ile güçlenebileceğini kavrayabilme,
1. Vatandaş olarak temel hak ve özgürlüklerin farkında oluş,
- i. Temel hak ve özgürlüklerini kullanmaya istekli oluş,

- j. İnsan haklarının bütün insanlar için ayırım gözetilmeden, doğuştan gelen, vazgeçilmez, devredilmez ve dokunulmaz haklar olduğunu kavrayabilme,
- k. İnsan haklarının korunmasının gereğini kavrayabilme,
- l. Atatürk ilke ve inkılâplarının insan haklarıyla ilişkisini kavrayabilme,
- m. Atatürk'ün insan haklarına verdiği önemi kavrayabilme,
- n. "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesinin insanlık için taşıdığı önemi takdir ediş (Kocaoluk, 1998:19).

Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinin genel amacı, hak ve sorumluluklarını bilen iyi vatandaş, iyi yurttaş yetiştirmektir.

VIHE Dersinin Konuları

Yedinci Sınıf VIHE Dersi Üniteleri ve Konuları

I. Ünite: İnsanlığın Ortak Mirası

1. Kavramlar

- A. İnsan Kavramı
- B. İnsanlık Kavramı
- C. Ortak Miras Kavramı

2. İnsanlığın Sanat, Düşünce, Edebiyat ve Bilim Mirası

3. İnsanlığın Ortak Mirasının Önemi

- A. Ortak Mirasın Oluşumu
- B. Ortak Mirasın Tek Bir Ulusa Ait Olmadığı
- C. Ortak Mirasa Katkıda Bulunmanın Önemi
- D. Ortak Mirastan Yararlanma Hakkının Önemi

II. Ünite: İnsan Hakları

1. İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişmesi

- A. İnsan Hakları Düşüncesinin Ortaya Çıkışı
- B. Yeni Çağ'da İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişimi

C. 20. Yüzyılda İnsan Hakları Düşüncesindeki Gelişmeler

2.Kavramlar

- A. Hak Kavramı
- B. İnsan Hakları Kavramı
- C. Evrensellik Kavramı

3.Evrensel İlkeler Olarak İnsan Hakları

- A. Evrensel İlkeler Olarak İnsan Haklarının Özellikleri
- B. Davranış İlkeleri Olarak İnsan Haklarının Özellikleri
- C. Hukukun Temel İlkeleri Olarak İnsan Hakları

4.İnsan Haklarının Evrenselliğinin Sonuçları

- A. İnsan Haklarının Korunması, Önemi ve Gerekliliği

III. Ünite: Etik ve İnsan Hakları

1.Kavramlar

- A. Ahlak Kavramı
- B. Ahlaklılık Kavramı
- C. Etik Kavramı
- D. Kişi kavramı

2.Etik Bir Varlık Olarak İnsan

- A. İnsan ve Etik Değerler
- B. İnsanın Özellikleri ve Olanakları

3.İnsan Haklarının Etik Temelleri

- A. İnsan Olmanın Koşulları Olarak İnsan Hakları
- B. Etik Gereklilikler Olarak İnsan Hakları

4.İnsan Olma Sorumluluğu

- A. İnsan Olma Bilinci
- B. İnsan Olma Bilincinin Gerektirdikleri
- C. Sorumluluk Kavramı
- D. İnsan Olma Sorumluluğu Taşıma Yolları

IV. Ünite: Temel Haklar ve Özgürlükler

1. Temel Haklar

- A. Temel Haklar Kavramı
  - B. Temel Haklar ve Çeşitleri
    - a. Yaşama Hakkı
    - b. Kişi Dokunulmazlığı
    - c. Sağlık Hakkı
    - d. Eğitim Hakkı
    - e. Dilekçe Hakkı
    - f. Özel Yaşamın Gizliliği
    - g. Konut Dokunulmazlığı
    - h. Seçme ve Seçilme Hakkı
  - 2. Temel Özgürlükler
    - a. Özgürlük Kavramı
    - b. Temel Özgürlükler Kavramı
    - c. Düşünce, Kanaat ve İfade özgürlüğü
    - d. Basın Özgürlüğü
    - e. Din ve Vicdan Özgürlüğü
    - f. Haberleşme özgürlüğü
    - g. Yerleşme ve Seyahat özgürlüğü
    - h. Toplantı Hak ve Özgürlüğü
    - i. Bilim ve Sanat Özgürlüğü
  - 3. İnsan Haklarının İşlevselleştirilmesinde Devletin Görevi
    - a. Eğitim Görevi
    - b. Yasama Görevi
    - c. Yürütme Görevi
    - d. Yargı Görevi
    - e. Devletin Kişi Özgürlüğüne İlişkin Görevleri
  - 4. İnsan Hakları Belgelerinde Yer Alan Başka Bazı Haklar ve Özgürlükler
    - a. Çocuk Hakları
    - b. Çevrenin Korunması Hakkı
    - c. Telif ve Patent Hakları
- Ayrıca İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Ek olarak verilmiştir (Yamanlar, 2000).

Sekizinci Sınıf VİHE Dersi Üniteleri ve Konuları

I. Ünite: Devlet, Demokrasi, Anayasa, vatandaşlık Hakları ve sorumlulukları

A. Kavramlar

1. Devlet Kavramı
2. Demokrasi Kavramı
3. Vatandaş kavramı
4. Kamu Kavramı
5. Sivil Toplum Kavramı

B. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Yönetim Yapısı

1. Merkezi Yönetim
2. İl Yönetimi
3. Yerel Yönetimler

C. Vatandaşlık Hakları

1. Sosyal Haklar
  - a. Türk Kadınının Toplumdaki Yeri
2. Ekonomik Haklar
  - a. Türk Kadınının Çalışma Hayatındaki Yeri
3. Siyasal Haklar

D. Vatandaş Olma Sorumluluğu

1. Vatandaş Olma Bilinci
2. Vatandaş Olma Bilincinin Gerektirdikleri
3. Vatandaş Olma Sorumluluğunu taşıma Yolları
  - A. Seçme ve Seçilme Hakkı
  - B. Vergi Verme
  - C. Askerlik Yapma
  - D. Kanunlara ve Kurallara Saygılı Olma
4. Millet Sevgisi
5. Yurt Sevgisi

E. Dayanışma

1. Milli Birlik ve Beraberlik Yönünden Dayanışmanın Önemi
2. Dayanışmada Sevgi, Saygı ve Hoşgörünün Önemi

II. Ünite: İnsan Haklarının Korunması

1. İnsan Haklarının Korumanın Önemi

- a. İnsan Haklarının Korunmaması Sonucu Ortaya Çıkan Sorunlar
- b. İnsan Haklarını Korumanın Sonuçları

2. İnsan Haklarının Korunması

A. İnsan Haklarının Ulusal Düzeyde Korunması

A. Anayasalar ve Yasalar

B. İnsan Haklarını Korumakla Yükümlü Devlet Organları

C. İnsan Haklarının Korunmasında Sivil Toplum Kuruluşları ve İşlevleri

D. İnsan Hakları Danışma Kurulları ve İşlevleri

E. İnsan Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması

- a. Uluslararası Kuruluşlar
- b. Uluslararası Belgeler
- c. Uluslararası Gönüllü Kuruluşlar

3. İnsan Haklarının Korunmasında İnsan Hakları Eğitiminin Önemi

- A. Haberdar Etme
- B. Bilgilendirme
- C. Davranış Geliştirme
- D. Duyarlı Vatandaş Yetiştirme

4. İnsan Haklarıyla İlgili Özel Günler

III. Ünite: Milli Güvenlik ve Milli Güç Unsurları

1. Milli Güvenlik

2. Milli Hedef

3. Milli Güvenlik Siyasetini Belirleyen Organlar

4. Milli Güç

5. Askeri Güç

- a. Türk Silahlı Kuvvetlerinin Önemi
- b. Türk Silahlı Kuvvetlerinin Temel Görevleri
- c. Askerlik Görevinin Kutsallığı

6. Türkiye'ye Yönelik İç ve Dış Tehdit
  - a. Anarşi ve Terör kavramı
  - b. Terörün Yayılma Sebepleri
    1. Bilgi ve Anlayış Azlığı
    2. Kamuoyunun Terör konusundaki Eğitimsizliği
    3. Bazı Kişi ve Kuruluşların Bilerek veya Bilmeyerek Terörizme Katkısı
    4. Bazı Kitle Haberleşme Araçlarının Bilerek Veya Bilmeyerek Terörizme Katkısı
    5. Doğal Afetlerde Ortaya Çıkan Söylentiler
    6. Terörü Destekleyen Devletlerin Mevcudiyeti
    7. Bazı Silah Üreticilerinin Örgütlere Silah Satması
    8. Ülkeler Arasında İş Birliğinin Sağlanamaması
    9. Halkın Yeteri Kadar Duyarlı Olmaması
7. Terörle Mücadelede Kişilere Düşen Görevler
  - a. Milli Hedefler Doğrultusunda Bilinçli Olmak
  - b. Eğitim Ve Öğretimi, Milli Birlik Ve Beraberliği Sağlayıcı Ve Güçlendirici Tarzda Sürdürmek
  - c. Yıkıcı Ve Bölücü Faaliyetlere Karşı Bilinçli Olmak
  - d. Yıkıcı Ve Bölücü Faaliyetleri Etkisiz Kılacak Düşünce Yapısına Sahip Olmak
  - e. Terörizme karşı Duyarlı Olmak
  - f. Türkiye Cumhuriyeti'ne, Türk Toplumuna, Türk Milli Değer Ve Kültürüne Bağlı Olmak
  - g. Cumhuriyet Yönetimine İnançla Bağlı Olmak
  - h. Türk Olmakla Gurur Duymak
  - i. Vatan Ve Millet Sevgisiyle Dolu Olmak
8. Güncel Tehdit
  - a. İç Tehdit Unsurlarının Hedefleri
    1. Hedef Ülkede anarşi ve Terör ortamı Yaratmak
    2. Devlet Otoritesini Sarsmak

3. Toplumu Yönetilemez Hale Getirmek
4. Devletin Ülkesi ve Milletiyle Olan Bütünlüğünü Parçalamak
5. Çağdaş Anlayışı Yıkarak
6. Ülkede Rejimi Değiştirerek Kendi Görüşlerinin Etkin Olduğu Bir Düzen Kurmak
- b. Dış Tehdit Unsurlarının Hedefleri
- c. Türkiye'nin Jeopolitik Öneminden Dolayı Yabancı Ülkelerin Ülkemiz Üzerindeki Emelleri
- d. Kaçakçılık

IV.Ünite: İnsan Haklarının Korunmasında Karşılaşılan Sorunlar

A. İnsan Haklarının Korunmasında Belli Başlı Engeller

1. Kişilerin Özelliklerinden Kaynaklanan Engeller
2. Eğitimsizlikten Kaynaklanan Engeller
3. Siyasal Nedenlerden Kaynaklanan Engeller
4. Ekonomik Nedenlerden Kaynaklanan Engeller
5. Kültürlerden Kaynaklanan Engeller
6. İnsan Olma Bilincinin Eksikliği
7. Hoşgörüsüzlük
8. Toplumsal İlişkilerin Düzenlenme Bilinci

B. İnsan Haklarını Korumanın İşlevselleştirilmesinde İnsan Hakları Eğitiminin Önemi

1. İnsan Olma Bilinci
2. Vatandaşlık Bilinci
3. İnsan Haklarına Saygı
4. İnsan Haklarını Talep Etme

8. sınıf konularının sonunda da İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Ek olarak verilmiştir. Bunun yanında her iki sınıf kitaplarında da o konu ile ilgili değişik okuma parçaları bulunmaktadır.

2008-2009 eğitim öğretim yılından itibaren Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi ilköğretim müfredatından kaldırılarak, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi konuları sosyal bilgiler programı ünitelerine yerleştirilmiştir. Yeni programda 8. sınıf ünitelerinde Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi konuları bulunmamakta, sadece inkılâp tarihi konuları yer almaktadır. Vatandaşlık ve İnsan Hakları konuları 6. ve 7. sınıf ünitelerine aşağıdaki şekilde dağıtılmıştır:

6. Sınıf

1. Ünite: Sosyal Bilgiler Öğreniyorum

1. Haklarımız ve Sorumluluklarımız

6. Ünite: Demokrasinin Serüveni

1. Demokrasinin Serüveni
2. Yönetim Biçimleri
3. Demokrasinin Gelişimi
4. Demokrasinin Temel Taşları
5. Uzun İnce Bir Yol
6. Tarih Boyunca Türk Kadın Hakları
7. İki Lider Bir Değer

7. Ünite: Elektronik Yüzyıl

1. Emeğe saygı

7.sınıf:

1. Ünite: İletişim ve İnsan İlişkileri

1. Özgürlükler Üzerine Panel Yapıyoruz

2. Ünite: Ülkemizde Nüfus

1. Niçin Sayılıyor?
2. Devlet Vatandaş El Ele
3. Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğü

3. Ünite: Türk tarihinde Yolculuk

1. Farklı Kültürler Bir Arada Yaşadı

4. Ünite: Zaman İçinde Bilim

1. Bilim Mirası

2. Değişim ve Gelişim
5. Ünite: Ekonomi ve Sosyal Hayat
  1. Hiç Bitmeyen Destek
  2. Nasıl Eğitim Gördüler?
6. Ünite: Yaşayan Demokrasi
  1. Kurultaydan Meclise
  2. Cumhuriyetin Bekçilerine
  3. Yönetimin Özü
  4. Çevre Yasası Hükümetlerin Tasası
  5. İzci daima Hazırdır
7. Ünite: Ülkeler Arası Köprüler
  1. Neden Yaşatmalıyız?

1.7. İlgili Araştırmalar

Konu ile ilgili kaynaklar incelendiğinde VİHE dersinin değerlendirilmesine yönelik çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir.

Bu araştırmalardan biri, 1998 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Dursun Koca tarafından hazırlanan “VİHE dersinin Öğretmen Algısına Göre Değerlendirilmesi” konulu yüksek lisans tezidir.

Araştırmanın amacı ilköğretim okullarında VİHE dersine ilişkin bu dersi okutan öğretmenlerin algılarını belirlemek ve programın değişmesi gereken yönleriyle ilgili önerilerde bulunmaktır. Araştırmanın evreni İzmir Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde yer alan ilköğretim okullarında VİHE dersini okutan 218 öğretmenden oluşmaktadır. Araştırma tarama modelinde yapılmıştır. Araştırmanın bulguları özetle şöyledir:

VİHE programı öğretmenlere yöntem ve değerlendirme boyutunda yardımcı olmamasına rağmen, içeriğin belirlenmesinde yardımcı olmaktadır. VİHE programı, işlenecek konuları belirleme, dersin yıllık planını hazırlama, konuların işleniş sırasını

belirleme konusunda esneklik sağlamamaktadır. Öğretmenler programda yazılı amaçların mevcut içerikle tam olarak gerçekleşmediğini belirtmektedir. Öğretmenler mevcut içeriğin programdaki amaçlara uygunluğuna kısmen katılmaktadırlar. VİHE dersinin değerlendirme sürecinde öğretmenler kısa cevaplı ve sözlü sınavı tercih etmektedirler. Öğretmenler bu dersi işlerken soru cevap ve düz anlatım yöntemini tercih etmektedirler. Öğretmenler ders kitaplarının fiziksel olarak sağlam olduklarını, kitap kapağının öğrencilerin ilgisini çekecek nitelikte olmadığını içeriğin mantıklı ve anlaşılır bir biçimde sunulmadığını belirtmektedir. Öğretmenler dersin daha verimli işlenmesinde derse hazırlıklı gitmenin çok önemli olduğunu belirtmektedir.

Bu araştırmalardan biri de 2006 yılında Celal Bayar Üniversitesi Demirci Eğitim Fakültesinde İhsan Tayhani ve Hüsniye Sezer tarafından hazırlanan Demirci Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Yeni Eğitim- Öğretim Yılı İçin Tasarlanan Ders Program Değişimi Kapsamında “Vatandaşlık Bilgisi” Dersine Yönelik Yaklaşımları ve Bir Program Önerisi adlı makale çalışmasıdır.

Araştırmanın amacı, öğrencilerin “Vatandaşlık Bilgisi” dersine karşı tutumlarını, vatandaşlık ders içeriği hakkında yeterlik algılarını ve taslak planlamaya katılım düzeylerini belirlemektir.

Bu çalışma nicel araştırma yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Veri toplama vatandaşlık dersine karşı bir tutum ölçeği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bulguları özetle şöyledir.

Genel olarak tüm bölümlerdeki öğrencilerin “Vatandaşlık Bilgisi” dersine karşı ilgilerinin üst düzeyde olduğu ve dersten zevk aldıkları anlaşılmaktadır. Vatandaşlık dersine karşı tutum, vatandaşlık ders içeriği hakkında yeterlik algısı, taslak planlamaya katılmama düzeyi ve araştırmacıların getirdiği önerilere katılım düzeyleri ile bölümlere göre farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla ANOVA uygulanmıştır. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ile diğer bölümler arası farklılıklar yaklaşık olarak $p= 0,000$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bunun nedeninin de, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde Vatandaşlık ders saatinin diğer bölümlerden daha fazla olmasından

kaynaklandığı söylenebilir. Vatandaşlık dersine karşı tutum, vatandaşlık ders içeriği hakkında yeterlik algısı, taslak planlamaya katılmama düzeyi ve araştırmacıların getirdiği önerilere katılım düzeyleri ile mezun olunan alanlar arasında farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla ANOVA uygulanmıştır. Sözel alanla diğer alanlar arası farklılıklar yaklaşık olarak $p= 0,000$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bunun nedeni olarak, sözel alandaki öğrencilerin lise eğitimleri sırasında Vatandaşlık dersi konularına daha yakın olması söylenebilir.

Ayrıca öğretmen adaylarıyla yapılan mülakatlar sonucunda T. C. Vatandaşlığı olduğumuz, insan olduğumuz için önemli olan bu ders, KPSS’ nda da öğretmen adayları açısından önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda Vatandaşlık Bilgisi dersinin ders saatinin azaltılması ya da kaldırılması yerine artırılması gerektiğini düşünmektedirler.

Bu araştırmalardan bir diğeri de 2002 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Fetih Arıkan tarafından hazırlanan “ Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Programının Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi” konulu yüksek lisans tezidir.

Araştırmanın amacı Sakarya ili merkez ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin VİHE dersi programı hakkındaki görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesidir. Araştırma tarama modelinde yapılmıştır. Araştırmanın bulguları özetle şöyledir:

Öğretmenler, programda yer alan amaçların tam olarak gerçekleşmediğini düşünmektedirler. VİHE dersinin kapsamı öğretmenler tarafından yeterli düzeyde bulunmamıştır. Öğretmenler konuların işlenmesinde ayrılan zamanın tam olarak yeterli olmadığını düşünmektedirler. VİHE dersi işlenirken düz anlatı ve soru cevap yönteminin daha fazla kullanıldığı görülmüştür. Ankete katılan öğretmenler VİHE dersi kitabını fiziksel olarak yeterince sağlam bulmamaktadırlar. Ayrıca öğretmenler VİHE ders kitabının nitelik olarak aranan özelliklere sahip olmadığını düşünmektedirler. Öğretmenler dersin değerlendirme sürecinde klasik ve sözlü sınavı tercih etmektedirler.

Ramazan Özbek “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Ders Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyi” adlı bir doktora tezi hazırlamıştır. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2004 yılında hazırlanan tezin özeti şöyledir:

Bu araştırmanın genel amacı, ilköğretim programında yer alan, Vatandaşlık Ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinin amaçlarının gerçekleşme düzeyinin belirlenmesidir. Araştırma Siirt il merkezinde bulunan İlköğretim okullarının 8. sınıflarına devam eden öğrenciler ve bu derse girmekte olan öğretmenler ile sınırlıdır. Araştırmanın bulguları özetle şöyledir:

VİHE dersinin amaçlarının gerçekleşme düzeyine yönelik olarak elde edilen bayan ve erkek öğretmenlerin görüşleri arasındaki fark, tüm boyularda önemsiz ($P>0.05$) bulunmuştur. Öğretmenler mezun oldukları okul türlerine göre Eğitim Fakültelerinden mezun olan ve diğer öğretmenler olarak iki gruba ayrılmıştır. Bu iki grup arasında VİHE dersinin amaçlarının gerçekleşme düzeyine yönelik olarak elde edilen ortalama puanlar arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Öğretmenler branşlarına göre Sosyal Bilgiler ve Felsefe Grubu öğretmenler bir grup, bunların dışındaki branşlardan olan öğretmenler başka bir grup olarak ele alınmışlardır. Tüm boyutlarda sosyal bilgiler alanından mezun olan öğretmenlerin ortalama puanları diğer alanlardan mezun olan öğretmenlerin ortalama puanlarından daha yüksek düzeyde çıkmıştır. Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi amaçlarının gerçekleşme düzeyinin belirlenmesine yönelik öğrenci ve öğretmen algılarının boyutlara göre incelenmesinden, Devlet, Demokrasi, Anayasa, Vatandaşlık Hakları Ve Sorumlulukları ile ilgili, daha çok bilgi içeren amaçların en yüksek düzeyde gerçekleştiği gözlenirken, uygulama ile ilgili amaçların da yoklandığı İnsan Hakları İhlalleri, Korunması ve İnsan Haklarının Korunmasında Karşılaşılan Sorunlar boyutunun en düşük seviyede gerçekleştiği gözlenmiştir. VİHE amaçlarının gerçekleşme düzeyine yönelik kız öğrencilerin ortalama puanları tüm boyutlarda erkek öğrencilerin ortalama puanlarından oldukça yüksek çıkmıştır. Öğrencilerin babalarının eğitim düzeyleri ile VİHE amaçlarının gerçekleşmesine düzeyi arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Ancak babanın eğitim seviyesi yükseldikçe amaçların gerçekleşme düzeyi de yükselmektedir. Bu iki madde

incelendiğinde vatandaşlık eğitiminde annelerin babalara göre çocuklar üzerinde daha etkili olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

VIHE programının değerlendirilmesine yönelik yapılmış olan “ İlköğretim 8. sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinde Yer Alan Kavramların Kazanılmışlık Düzeyi” adlı çalışma Mustafa Kaya tarafından hazırlanan yüksek lisans tezidir. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde 2006 yılında hazırlanan tezin özeti şöyledir:

Araştırmanın amacı; 8. sınıf vatandaşlık ve insan hakları dersinin kavramlarının öğrenilmişlik düzeyini tespit etmektir. Bu sorularla öğrencilerin kavram öğrenmelerinde etkiye sahip olduğu düşünülen“öğrencilerin evlerinde kendilerine ait odalarının olup olmadığı”, “öğrenci ailelerinin aylık gelirleri”, “öğrencilerin vatandaşlık dersi aldıkları öğretmenlerinin branşları”,“öğrenci annelerinin eğitim durumları”, “öğrenci babalarının mesleği”, “öğrenci annelerinin mesleği” faktörleri ile ilişkileri saptanmaya çalışılmıştır.

Araştırma sonunda ;“kendisine ait odaları bulunan öğrencilerin kendisine ait odası bulunmayan öğrencilere göre daha başarılı olduğu”, “maddi olarak yeterli gelire sahip aile öğrencileri, maddi yönden yetersiz gelire sahip olan aile öğrencilerinden daha başarılı oldukları”,“ilköğretim sosyal bilgiler öğretmenliğinden mezun olmuş öğretmenlerden ders alan öğrencilerin diğer branşlardan mezun olmuş öğretmenlerden ders alan öğrencilerden daha başarılı oldukları”,“annenin eğitim durumunun yüksek düzeyde olması öğrenci kavram öğrenmelerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu”, “öğrenci velilerinin mesleğinin öğrenci kavram öğrenmelerinde etkili olduğu”, sonuçları elde edilmiştir.

Elif Sarıcan “1998 ile 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Vatandaşlık Değerleri Açısından Karşılaştırılması” adlı bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde 2006 yılında hazırlanmış olan tezin özeti şöyledir:

Bu araştırmanın amacı, 1998 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile 2004 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın vatandaşlık değerleri açısından

karşılaştırılmasıdır. Bundan başka 2004 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın uygulandığı pilot okullarda görev yapan 4 ve 5. sınıf öğretmenlerinin 1998 ve 2004 yılı programlarının vatandaşlık değerlerini kazandırmadaki etkililiğiyle ilgili olarak karşılaştırmaları amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öğretmenlerin programlarla ilgili görüşlerini almak için üç bölümden oluşan bir anket hazırlanmıştır. Anket, pilot okullarda görev yapan 50, 4 ve 5. sınıf öğretmenine uygulanmıştır. Ankette sorulan sorulara uygun olarak verilerin çözümlenmesi için nitel ve nicel analiz yöntemleri kullanılmıştır. Ayrıca 1998 ve 2004 yılı Sosyal Bilgiler Öğretim Programları'nın vatandaşlık değerleri açısından karşılaştırılması boyutunda nitel veri toplama yöntemlerinden "Doküman incelemesi" kullanılmıştır. Bu yöntem yoluyla, her iki programda bulunan vatandaşlık değerleri belirlenmiş ve bu değerlerle örtüşen ve ayrışan genel amaçlar, özel amaçlar/kazanımlar belirlenerek tablolaştırılmıştır.

Nitel ve nicel verilerin analiziyle elde edilen sonuçlardan biri öğretmenlere göre, 2004 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın 1998 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'na göre demokratik yaşama uyumlu bireyler yetiştirmede daha başarılı olduğudur. Öğretmenler, 1998 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın ezber dayalı bir öğretim sürecini benimsemesini bunun nedeni olarak ifade etmişlerdir. Bir başka sonuç ise, 1998 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda bireysel değerlerin ikinci plana itilmesi olarak gösterilmiştir. Buna karşılık bireyin, devlet ve topluma karşı olan sorumlulukları çok fazla ön plana çıkarılmıştır. 2004 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda ise bireyin kendisini ve kendi özelliklerini keşfetmesine olanak sağlayan vatandaşlık değerlerinin ön planda tutulduğu öğretmenler tarafından ifade edilmiştir.

Bu alanda yapılan bir başka araştırma ise Gülhan Gürbüz tarafından hazırlanan "İlköğretim 7. ve 8. sınıflarda Vatandaşlık Bilgisi Dersinde Demokrasi Eğitimi" adlı yüksek lisans tezidir. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2006 yılında hazırlanan tezin özeti şöyledir:

Bu çalışmanın amacı, ilköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin demokrasinin unsurları ile ilgili görüşlerini belirlemektir. Bu araştırma nicel araştırma tekniklerinden genel tarama türlerinden “tekil tarama” tekniği kullanılarak, Bolu ili Merkez ilköğretim Okullarından Gazipaşa ilköğretim Okulu’nda uygulanmıştır. Bu çalışmada, demokrasinin unsurları ile ilgili öğrenci görüşlerini tespit etmek amacıyla özgün bir tutum ölçeği geliştirilmiştir. İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin demokrasinin unsurlarına ilişkin görüşlerinden elde edilen sonuçlar şöyle özetlenebilir:

1. İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin demokrasinin unsurları içerisinde en fazla “özgürlük” kavramına ilişkin ifadeler katıldıkları ortaya çıkmıştır.
2. İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin tutum ölçeği içerisinde en fazla katıldıkları görüşün “hoşgörü” kavramına ait “Bireylerin bir arada huzur içinde yaşamaları için karşılıklı hoşgörü ortamı olmalıdır.” ifadesi olduğu saptanmıştır.
3. İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin demokrasinin unsurları içerisinde katılımlarının en az olduğu kavramın “demokrasi eğitimi” olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
4. İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin tutum ölçeği içerisinde katılmayanların oranının en yüksek olduğu maddenin “Sadece insan olmak insan haklarına sahip olmak için yeterlidir.” ifadesi olduğu görülmüştür.
5. İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin demokrasinin unsurları içerisinde en fazla kararsız kaldıkları unsurun “vatandaşlık” olduğu ortaya çıkmıştır.
6. İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin Demokrasinin unsurları içerisinde en fazla kararsız kaldıkları görüş ise “Bireyin nasıl vatandaş haline gelebileceği verilecek demokrasi eğitimi ile mümkündür.” ifadesi olmuştur.
7. Demokrasinin unsurlarından “eşitlik, özgürlük ve hoşgörü” kavramlarına

ilişkin ilköğretim 7. ve 8.sınıf kız ve erkek öğrencileri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

8. Demokrasinin unsurlarından “eşitlik ve özgürlük” kavramlarına ilişkin ilköğretim 7.sınıf öğrencileri ile 8.sınıf öğrencileri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Arife Figen Ersoy “Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretmenlerin Etkili Vatandaşlık Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri” adlı bir doktora tezi hazırlamıştır. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2007 yılında hazırlanan tezin özeti şöyledir:

Bu araştırmanın amacı, öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinde etkili vatandaşlık eğitimi için gerçekleştirdikleri uygulamaları ve vatandaşlık eğitimi konusundaki eğitim gereksinimlerini belirlemektir. Araştırmada tarama modeli kapsamında yöntem çeşitlemesinden yararlanılmış, yöntemler arası çeşitleme türlerinden olan ardışık desenlerden ardışık keşfedici desen kullanılmıştır. Bu desene göre önce nitel veriler daha sonra nicel veriler toplanmıştır.

Araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Öğretmenler, etkili vatandaşı; haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını bilen ve yerine getiren, başkalarının haklarına saygılı olan kişi olarak tanımlamışlar ve Sosyal Bilgiler dersinin vatandaşlık eğitiminde önemli bir rolü olduğunu belirtmişlerdir.

2. Öğretmenler, Sosyal Bilgiler dersinde vatandaşlıkla ilgili konuların öğretiminde, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gönderilen öğretmen kılavuz kitaplardaki ders planlarını aynen ya da değişiklikler yaparak kullanmaktadırlar. Öğretmenler, Sosyal Bilgiler dersinde vatandaşlıkla ilgili konuların öğretiminde, vatandaşlık eğitiminde en çok seçim etkinliklerinden ve araç-gereç olarak çoğunlukla ders kitabından ve başvuru kaynaklarından yararlanmaktadırlar. Öğretmenler vatandaşlıkla ilgili konuların öğretiminde diğer dersler, sosyal bilim disiplinleri ve ara disiplinlerle ilişkilendirme

yapmaktadırlar. Ayrıca, öğretmenler sınıf ortamını oluştururken da çok sınıf kararlarına katılma, kurallara uyma ve saygılı olma ilkelerine dikkat etmektedirler. Öğretmenler, vatandaşlıkla ilgili konuların öğretiminde en çok aile, okul yönetimi ve diğer öğretmenler ile işbirliği yaptıklarını belirtmişlerdir. Buna ek olarak, öğretmenler en çok öğrencilerin yanlış davranışlarını düzeltme, öğrenci kulübü, belirli gün ve haftalar ile milli bayramlarla ilgili etkinliklerde rehberlik yaptıklarını belirtmişlerdir. Son olarak, öğretmenler, öğrencilerin vatandaşlıkla ilgili kazanımlarını en çok gözlem, yazılı yoklama sınavları, testler ve ürün dosyası ile değerlendirdiklerini belirtmişlerdir.

3. Öğretmenler ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin etkisini, görsel ve yazılı basının olumsuz etkisini ve toplumdaki yanlış inanışları Sosyal Bilgiler dersinde, vatandaşlık eğitiminde en önemli sorunlar olarak görmektedirler.

4. Öğretmenler Sosyal Bilgiler dersinde vatandaşlık konularının öğretiminde; vatandaşlık bilgisinin yanı sıra, vatandaşlık eğitiminde planlama, yöntemler, etkinlik örnekleri, araç-gereçler ve değerlendirme konularında eğitim gereksinimi duyduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, öğretmenler, vatandaşlık eğitimine ilişkin kaynaklar, demokratik sınıf ortamı oluşturma, okulda vatandaşlık etkinlikleri düzenleme ve vatandaşlık eğitiminde yapılmış çalışmalar konularında da oldukça yoğun eğitim gereksinimi duymaktadırlar.

5. Öğretmenler Sosyal Bilgiler dersinde etkili vatandaşlık eğitimine yönelik olarak yapılması planlanan eğitimin ise, seminer dönemlerinde, 1-10 saatlik bir sürede ve seminer biçiminde verilmesini önermişlerdir.

1.8.Problem Durumu

Problem Cümlesi

Manisa ili genelinde görev yapan VİHE dersi öğretmenlerinin ilköğretim programlarında yer alan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersine ilişkin görüşleri nelerdir?

1.8.2.Alt Problemler

1. MEB tarafından yayınlanan VİHE programına ilişkin amaçlar ne derece gerçekleşmektedir?
2. VİHE dersinde yer alan konular, programdaki amaçlara, öğrencilerin gelişim düzeyine, bilgi ve gereksinimlerini karşılamaya, sosyal tutumlarını geliştirmeye uygun mudur?
3. VİHE dersinin işlenmesinde kullanılan öğretim yöntem ve tekniklerinin ne sıklıkta kullanılmaktadır?
4. VİHE ders kitapları aranan özelliklere sahip midir?
5. VİHE dersi öğretmenleri sınav türlerini ne kadar sıklıkla kullanmaktadır?
6. VİHE dersinin verimli şekilde işlenmesinde öğretmen davranışları ne ölçüde etkili olmaktadır?

1.9. Araştırmanın Önemi

Araştırma, ilköğretim okullarında VİHE dersi veren öğretmenlerin VİHE dersine ilişkin algılarını belirlemesi açısından önemli görülmektedir.

Ayrıca VİHE dersinin uygulanmasındaki zorlukların belirlenmesi ve dersin öneminin vurgulanması açısından da önemlidir.

1.10.Tanımlar

Vatandaşlık: Bulunduğu yöreye, tabi olduğu hukuka ve ekonomik düzeye bağlı olarak bir takım imtiyazlar kazanabilen, bunun yanında vergi vermek, askerlik yapmak ve oy kullanmak başta olmak üzere ülkesi ve insanlık için bir takım görev ve sorumlulukları olan etkin bireyler(Özbek, 2004).

Demokrasi: Yunanca demos (halk) ve kratos (iktidar) sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşan demokrasi terimi, eski yunan uygarlığından bu yana halkın siyasal erki ele alıp, kendi kendini yönetmesi özlemini dile getirmektedir(Kabacalı,1994:1). Bir toplum yada topluluğun kendisiyle ilgili kararları alabildiği kendisini yönetecekleri seçebildiği, denetleyebildiği, gerektiğinde değiştirilebildiği yönetim biçimi(Altunya, 2003: 61). Halkın egemen olduğu, yani siyasal gücün halkın yetkisinde bulunduğu ve bu gücü sağlamak için de hürriyet, adalet, eşitlik, danışma, hoşgörü, fikir alış-verişi denetimi vb. ilkelerin söz konusu olduğu fonksiyonel bir yönetim biçimidir(Özbek, 2004).

Özgürlük: 1. herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbesti. 2. Her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet (TDK, 2008).

İnsan hakları: İnsanın insan olarak dünyaya gelmiş olmasından dolayı sahip olduğu hakların tamamı, insan hakları olarak adlandırılabilir(Kıncal, 2004: 34).

Vatandaşlık Eğitimi: Hak ve sorumluluklarını bilen gerçek bir “vatandaş/ yurttaş” olma niteliğini kazandırmak(Altunya, 2003:4) üzere yapılan etkinlikler süreci.

İnsan Hakları Eğitimi: Bilgi, yetenek anlayış ve davranışlardan oluşan evrensel bir insan hakları kültürü aşılıp yerleştirmeyi amaçlayan, bilgilendirme ve eğitim etkinliklerinin tümüdür (Özbek, 2004).

BÖLÜM II

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, verilerin toplanması analizi, sayıtlılar ve sınırlılıklar alt başlıkları yer almıştır.

2.2. Araştırmanın Modeli

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Koca, 1998:34). Bu amaçla Manisa il genelinde ilköğretim okullarından seçilen örneklem grubuna uygulanan veri toplama aracı değerlendirilmiştir.

2.3. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın çalışma evreni Manisa il merkezinde ve merkeze bağlı ilköğretim okullarında görev yapan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi öğretmenlerinden oluşmaktadır.

Araştırmada örnekleme, rasgele seçilen 100 öğretmenden oluşmaktadır.

2.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada Koca (1998) tarafından geliştirilen, MEB VİHE programı incelendikten sonra uzman görüşleri doğrultusunda Arıkan (2002) tarafından değiştirilen anketten yararlanılmıştır.

Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kişisel bilgilere yer verilmiştir, kişisel özellikleriyle ilgili dört soru sorulmuştur. Bu sorular, mezun oldukları branş, cinsiyet, mesleki kıdem ve çalıştıkları okulda idari görevi olup olmadığıdır.

Anketin ikinci bölümünde VİHE programının farklı boyutlarını içeren altı soru ve her bir boyutla ilgili toplam 47 ifade yer almaktadır. VİHE dersinin amaçlarına ilişkin olarak 14 amaç ifadesi verilmiştir. Bu amaçların ne derece gerçekleştiği “çok”, “biraz”, “hiç” olarak üçlü derece ile düzenlenmiştir. VİHE dersinin içeriğine ilişkin olarak sekiz ifade verilmiş ve bu ifadelerin ne derece gerçekleştiği “çok”, “biraz”, “hiç” olarak üçlü dereceleme ile oluşturulmuştur.

VİHE dersinde kullanılan öğretim yöntemleriyle ilişkili olarak beş öğretim yöntemi belirlenmiş ve bu yöntemlerin ne kadar sık kullanıldığı “her zaman”, “genellikle”, “bazen”, “nadiren”, “hiç” seçenekleriyle belirlenmeye çalışılmıştır. VİHE dersinde okutulan ders kitabına ilişkin olarak baş ifade verilmiş ve bu ifadelere deneklerin katılma durumu “ katılıyorum”, “kısmen katılıyorum”, “katılmıyorum” şeklinde üçlü dereceleme ile belirlenmeye çalışılmıştır.

VİHE dersinde kullanılan sınav türleriyle ilgili olarak dört sınav türü ifade edilmiş ve “her zaman”, “genellikle”, “bazen”, “nadiren”, “hiç” şeklinde beşli dereceleme ile oluşturulmuştur. VİHE dersine ilişkin öğretmen davranışlarıyla ilgili on iki ifade verilmiş ve bu ifadelere deneklerin katılma durumları “çok”, “biraz”, “hiç”, biçiminde üçlü dereceleme ile belirlenmeye çalışılmıştır.

Veri toplama aracının öğretmenlere uygulanabilmesi için gerekli izinler alınmıştır.

2.5. Anketin Geçerliliği ve Güvenirliği

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı daha önce Koca (1998) tarafından geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Anketteki maddelerin ayırt edicilik özelliklerini sınamak amacıyla korelasyona dayalı Pearson tekniği ile madde analizi yapılmıştır (Koca, 1998: 38).

VİHE programının öğretmen algıları doğrultusunda değerlendirildiği bu çalışmada veri toplama aracı olarak Koca (1998) tarafından geliştirilen, Arıkan (2002) tarafından değiştirilip uygulanan anketten yararlanılmıştır.

2.6. Verilerin Analizi

Öğretmenlere dağıtılan 100 veri toplama aracınının 89 tanesi geri verilmiştir. Öncelikle veri toplama aracı numaralandırılmış ve verilen cevaplar kodlanmıştır. Kodlanan veriler “SPSS (Statistical Package For Social Sciences) for Windows” (Sosyal Bilimler için İstatistik Programı) paket programına yüklenmiştir. SPSS programı kullanılarak veriler analiz edilmiştir.

Görüşleri alınan öğretmenlerin vermiş oldukları cevapların yüzde dağılımı alınmıştır.

2.7. Sayıtlılar

Bu araştırmanın sayıtlıları:

1. Öğretmenlerin VİHE dersine ilişkin görüşlerinin kendilerinin samimi ve içten görüşleri olduğu kabul edilmiştir.
2. Örneklem çalışma evrenini temsil etmektedir.

2.8. Sınırlılıklar

Bu araştırma Manisa merkez ve merkeze bağlı ilköğretim okullarında VİHE dersini okutan öğretmenlerle sınırlıdır.

BÖLÜM III

3.BULGULAR VE YORUM

Tablo 3.1. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mezun Oldukları Bölümlere Göre Dağılımı

	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	28	31,5	31,5
Coğrafya Öğretmenliği	26	29,2	60,7
Tarih	28	31,5	92,1
Diğer	7	7,9	100,0
Toplam	98	100,0	

VİHE dersine giren öğretmenlerin mezun oldukları bölümler dört şekilde: sosyal bilgiler öğretmenliği, coğrafya öğretmenliği, tarih öğretmenliği ve diğer şeklinde gruplandırılmıştır.

Öğretmenlerin ankete katılım oranı şöyle olmuştur. Sosyal bilgiler öğretmenliğinden mezun olanlar % 31,5'ini, coğrafya öğretmenliğinden mezun olanlar % 29,2'sini, tarih öğretmenliğinde mezun olanlar % 31,5'ini, diğer bölümlerden mezun olanlar ise % 7,9'unu oluşturmaktadır.

Tablo 3.2. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Erkek	59	66,3	66,3
Bayan	30	33,7	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.2. incelendiğinde, katılımcıların % 66,3'ü erkek, % 33,7'si bayan olduğu görülmektedir.

Tablo 3.3. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Meslekteki Kıdemlerine Göre Dağılımı

Çalışma Yılı	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
1-5	14	15,7	15,7
6-10	31	34,8	50,6
11-15	21	23,6	74,2
16-20	23	25,8	100,0
Toplam	89	100,0	

Araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunun çalışma yılı 6-10 yılları arasında olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin % 15,7'si 1-5 yıl, % 34,8'i 2-10 yıl, % 23,6'sı 11-15 yıl, % 25,8'i 16-20 yıl görev yapanlardan oluşmaktadır.

Tablo 3.4. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin İdari Görevlerine Göre Dağılımı

İdari Görev	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Evet	5	5,6	5,6
Hayır	84	94,4	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.4. incelendiğinde, araştırmaya katılan öğretmenlerin % 5,6'sının idari görevi olduğu, % 94,4' ünün ise idari görevinin olmadığı görülmektedir.

Tablo 3.5. Programda yer alan “İnsan Olma Bilincini Kazandırma” amacının ne ölçüde kazandırıldığına öğretmenlerin katılma durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	50	56,2	56,2
Biraz	39	43,8	100,0
Hiç	0	0	
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.5.'te görüldüğü gibi, aştırmaya katılan öğretmenlerin % 56,2' si programda yer alan insan olma bilinci kazandırma amacını çok gerçekleştirdiğini belirtirken, % 43,8' inin ise bu ifadeye biraz katıldığını belirttiği görülmektedir. Ankete katılan öğretmenlerin bu amacın yeterli düzeyde kazandırıldığını düşündükleri söylenebilir.

Tablo3.6. Programda yer alan “İnsan Haklarının Etik Boyutunu Tanıtabilme” amacının ne ölçüde kazandırıldığına öğretmenlerin katılma durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	40	44,9	44,9
Biraz	44	49,4	94,4
Hiç	5	5,6	100,0
Toplam	89	100,0	

Ankete katılan öğretmenlerin % 44,9'u programda yer alan insan haklarının etik boyutunu tanıtabilme amacının kazandırıldığını düşünürken, % 49,4' ü bu amacın biraz kazandırıldığını belirtirken, % 5,6' sı ise belirtilen amacın hiç kazandırılmadığını düşünmektedirler.

Tablo 3.7. Programda yer alan “Vatandaş olma Bilincini Kazandırabilme” amacının ne ölçüde gerçekleştiğine öğretmenlerin katılma durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	51	57,3	57,3
Biraz	37	41,6	98,9
Hiç	1	1,1	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.7.'de, ankete katılan öğretmenlerin % 57,3' ü programda yer alan vatandaş olma bilincinin kazandırıldığını belirtirken, %41,6' sı bu amacın biraz kazandırıldığını, %1,1'i ise vatandaş olma bilincinin kazandırılmadığını düşünmektedir.

Tablo 3.8. . Programda yer alan “Vatandaş Hak ve Sorumluluklarını Kavratabilme” amacının ne ölçüde gerçekleştiğine öğretmenlerin katılma durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzelik	(%) Kümülatif Y.
Çok	57	64,0	64,0
Biraz	31	34,8	98,8
Hiç	1	1,1	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.8. incelendiğinde, anketi cevaplayan öğretmenlerin %64,0’ ı programda yer alan vatandaş hak ve sorumluluklarının kavratıldığını düşünürken, %34,8’i bu amacın biraz kazandırıldığını ifade etmekte, %1,1’ i ise bu amacın hiç kazandırılmadığını düşünmektedir.

Tablo 3.9. Programda yer alan “İnsan Haklarının Korunmasında Kişinin Rolünü Kavratabilme” amacının ne ölçüde gerçekleştiğine öğretmenlerin katılma durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzelik	(%) Kümülatif Y.
Çok	38	42,7	42,7
Biraz	50	56,2	98,9
Hiç	1	1,1	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.9.’da görüldüğü üzere ankete katılan öğretmenlerin %42,7’ si programda yer alan insan haklarının korunmasında kişinin rolünü kavratabilme amacının gerçekleştiğini ifade ederken, %56,2’si bu amacın biraz gerçekleştiğini belirtmekte, %1,1’i ise insan haklarının korunmasında kişinin rolünü kavratabilme amacının hiç gerçekleşmediğini düşünmektedir.

Tablo 3.10. Programda yer alan “Demokratik Devletin Vatandaşlarına Karşı Görev ve Sorumluluklarının Farkında Olmayı Sağlama” amacının ne ölçüde gerçekleştiğine öğretmenlerin katılma durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	43	48,3	48,3
Biraz	41	46,1	94,4
Hiç	5	5,6	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.10. incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin %48,3’ ü programda yer alan demokratik devletin vatandaşlarına karşı görev ve sorumluluklarının farkında olmayı sağlama amacının gerçekleştiğini ifade ederken, %46,1’ i bu amacın biraz gerçekleştiğini belirtmekte, %5,6’ sı ise bu amacın hiç gerçekleşmediğini düşünmektedir.

Tablo 3.11. Programda yer alan “Devlete Karşı Görev ve Sorumluluklarına Uygun Davranabilmeyi Sağlama” amacının ne ölçüde gerçekleştiğine öğretmenlerin katılma durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	46	51,7	51,7
Biraz	43	48,3	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.11.’e göre ankete katılan öğretmenlerin %51,7’ si programda yer alan devlete karşı görev ve sorumluluklarına uygun davranabilmeyi sağlama amacının gerçekleştiğini belirtirken, %48,3’ ü bu amacın biraz gerçekleştiğini düşünmektedir.

Tablo 3.12. Programda yer alan “Vatandaş Olarak Hak ve Özgürlüklerin Farkında Olma” amacının ne ölçüde gerçekleştiğine öğretmenlerin katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	53	59,6	59,6
Biraz	33	37,1	96,7
Hiç	3	3,3	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.12. incelendiğinde ankete katılan öğretmenlerin %59,6’ sı programda yer alan vatandaş olarak hak ve özgürlüklerin farkında olma amacının gerçekleştiğini belirtirken, %37,2’ i amacın biraz gerçekleştiğini, %3,3’ü de bu amacın gerçekleşmediğini düşünmektedir.

Tablo 3.13. Programda yer alan “Temel Hak ve Özgürlükleri Kullanmaya İstekli Olma” amacının ne ölçüde gerçekleştiğine öğretmenlerin katılma durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	40	44,9	44,9
Biraz	45	50,6	95,5
Hiç	4	4,5	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.13. görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğretmenlerin %44,9’ u programda yer alan temel hak ve özgürlükleri kullanmaya istekli olma amacının gerçekleştiğini ifade ederken, %50,6’ sı bu amacın biraz gerçekleştiğini belirtmekte, %4,5’i ise bu amacın hiç gerçekleşmediğini düşünmektedir.

Tablo 3.14. Programda yer alan “İnsan Haklarının Bütün İnsanlar İçin Ayrım Gözetilmeden, Doğuştan Gelen, Vazgeçilmez, Devredilmez, Dokunulmaz, Haklar Olduğunu Kavratma” amacının ne ölçüde gerçekleştiğine öğretmenlerin katılma durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	65	73,0	73,0
Biraz	22	24,7	97,7
Hiç	2	2,2	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.14. incelendiğinde ankete katılan öğretmenlerin %73,0’ ı programda yer alan insan haklarının bütün insanlar için ayırım gözetilmeden, doğuştan gelen, vazgeçilmez, devredilmez, dokunulmaz, haklar olduğunu kavratma amacının gerçekleştiğinin belirtirken, %24,7’ si amacın biraz gerçekleştiğini, %2,2’ si de bu amacın hiç gerçekleşmediğini düşünmektedir.

Tablo 3.15. Programda yer alan “İnsan Haklarının Korunmasının Gereğini Kavrayabilme” amacının ne ölçüde gerçekleştiğine öğretmenlerin katılma durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	49	55,1	55,1
Biraz	39	43,8	98,9
Hiç	1	1,1	100,0
Toplam	89	100,0	

Araştırmaya katılan öğretmenlerin %55,1’i programda yer alan insan haklarının korunmasının gereğini kavrayabilme amacının gerçekleştiğini ifade ederken, %43,8’ i

bu amacın biraz gerçekleştiğini belirtmekte, %1,1' i ise bu amacın hiç gerçekleşmediğini düşünmektedir.

Tablo 3.16. Programda yer alan “Atatürk İlke ve İnkılâplarının İnsan Hakları İle İlişisini Kavratılma” amacının ne ölçüde gerçekleştiğine öğretmenlerin katılma durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	48	53,9	53,9
Biraz	38	42,7	96,6
Hiç	3	3,4	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.16. incelendiğinde ankete katılan öğretmenlerin %53,9' u programda yer alan Atatürk ilke ve inkılâplarının insan hakları ile ilişkisini kavratılma amacının gerçekleştiğini belirtirken, %42,7' si amacın biraz gerçekleştiğini, %3,4' ü de bu amacın hiç gerçekleşmediğini düşünmektedir.

Tablo 3.17. Programda yer alan “Atatürk’ ün İnsan Haklarına Verdiği Önemi Kavratılma” amacının ne ölçüde gerçekleştiğine öğretmenlerin katılma durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	62	69,7	69,7
Biraz	25	28,1	97,8
Hiç	2	2,2	100,0
Toplam	89	100,0	

Anketi cevaplayan öğretmenlerin %69,7' si programda yer alan Atatürk’ ün insan haklarına verdiği önemi kavratılma amacının gerçekleştiğini ifade ederken, %28,1' i

bu amacın biraz gerçekleştiğini belirtmekte, %2,2’ si ise bu amacın hiç gerçekleşmediğini düşünmektedir.

Tablo 3.18. Programda yer alan “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” İlkesinin İnsanlık İçin Taşıdığı Önemi Takdir Etme amacının ne ölçüde gerçekleştiğine öğretmenlerin katılma durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	56	62,9	62,9
Biraz	31	34,8	97,7
Hiç	2	2,2	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.18. incelendiğinde ankete katılan öğretmenlerin %62,9’ u programda yer alan “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesinin insanlık için taşıdığı önemi takdir etme amacının gerçekleştiğinin belirtirken, %34,8’ i amacın biraz gerçekleştiğini, %2,2’ si de bu amacın hiç gerçekleşmediğini düşünmektedir.

Tablo 3.19. VİHE Dersinde Yer Alan Konular Programdaki Amaçlara Uygundur İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	53	59,6	59,6
Biraz	34	38,2	97,8
Hiç	2	2,2	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.19.’de anketi cevaplayan öğretmenlerin %59,6’ sı konuların programdaki amaçlara uygun olduğunu düşünmektedir. %38,2’ si ise konuların programdaki

amaçlara biraz uygun olduğunu belirtirken, %2,2'si ise hiç uygun olmadığını düşünmektedir.

Tablo 3.20. VİHE Dersinde Yer Alan Konular Öğrencilerin Gelişim Düzeyine Uygundur İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	36	40,4	40,4
Biraz	44	49,4	89,9
Hiç	9	10,1	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.20. incelendiğinde anketi cevaplayan öğretmenlerin %40,4' ü konuların öğrencilerin gelişim düzeyine uygun olduğunu düşünmektedir. %49,4' ü ise konuların programdaki amaçlara biraz uygun olduğunu belirtirken, %10,1' i ise hiç uygun olmadığını düşünmektedir.

Tablo 3.21. VİHE Dersinde Yer Alan Konular Birbirleriyle Bağlantılıdır İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	54	60,7	60,7
Biraz	34	38,2	98,9
Hiç	1	1,1	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.21. görüldüğü gibi anketi cevaplayan öğretmenlerin %60,7' si ders kitabında yer alan konuların birbirleriyle bağlantılı olduğunu düşünürken, %38,2' si ifadeye biraz katıldıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %1,1' i ise ifadeye hiç katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 3.22. VİHE Dersinde Yer Alan Konular Genelden Özele, Somuttan Soyuta Doğru Sıralanmıştır İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	41	46,1	46,1
Biraz	41	46,1	92,2
Hiç	7	7,9	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.22.'ye göre anketi cevaplayan öğretmenlerin %46,1' i konuların genelden özele, somuttan soyuta doğru sıralandığını belirtirken, yine aynı sayıda öğretmen yani katılan öğretmenlerin %46,1' i ifadeye biraz katılmaktadır. Öğretmenlerin %7i9' u ise ifadeye hiç katılmamaktadır.

Tablo 3.23. VİHE Dersinde Yer Alan Konular Gerçek Yaşama Uygundur İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	36	40,4	40,4
Biraz	43	48,3	88,7
Hiç	10	11,2	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.23. incelendiğinde anketi cevaplayan öğretmenlerin %40,4' ü ders kitabında yer alan konuların gerçek yaşama uygun olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenlerin çoğunluğu %48,3' ü ifadeye biraz katılırken, %11,2' si ise ifadeye hiç katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 3.24. VİHE Dersinde Yer Alan Konular Öğrencilerin Bilgi ve Becerilerini Geliştirmeye Uygundur İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	32	36,0	36,0
Biraz	46	51,7	87,7
Hiç	11	12,3	100,0
Toplam	89	100,0	

Anketi cevaplayan öğretmenlerin %36,0' ı ders kitabında yer alan konuların öğrencilerin bilgi ve becerilerini geliştirmeye uygun olduğunu düşünürken, %51,7' si bu ifadeye biraz katılmaktadırlar. Öğretmenlerin %12,3' ü ise bu ifadeye hiç katılmamaktır.

Tablo 3.25. VİHE Dersinde Yer Alan Konular Sosyal Tutumları Değiştirmeye Uygundur İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	36	40,4	40,4
Biraz	41	46,1	86,5
Hiç	12	13,5	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.25. incelendiğinde anketi cevaplayan öğretmenlerin %40,4' ü konuların sosyal tutumları değiştirdiğini belirtmektedir. Öğretmenlerin %46,1' i bu ifadeye biraz katılırken, %13,5' i kitabın sosyal tutumları değiştirmedini düşünmektedir.

Tablo 3.26. VİHE Dersinde Yer Alan Konuların İşlenmesi İçin Yeterli Zaman Ayrılmıştır İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	28	31,5	31,5
Biraz	40	44,9	76,4
Hiç	21	23,6	100,0
Toplam	89	100,0	

Anketi cevaplayan öğretmenlerin %31,5' i konuların işlenmesi için yeterli zaman ayrıldığını düşünürken, %44,9' u bu ifadeye biraz katıldıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %23,6' sı ise konuların işlenmesi için yeterli zaman ayrılmadığını düşünmektedir.

Tablo 3.27. Öğretmenlerin Düz Anlatım Yöntemini Ne Ölçüde Kullandıklarını Belirten Tablo

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Her Zaman	10	11,2	11,2
Genellikle	41	46,1	57,3
Bazen	32	36,0	93,3
Nadiren	6	6,7	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.27. incelendiğinde anketi cevaplayan öğretmenlerin %11,2' si her zaman düz anlatım yöntemini kullandıklarını belirtirken, %46,1' i genellikle bu yöntemi kullandıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin %36,0' ı düz anlatım yöntemini bazen kullanmakta, %6,7' si ise nadiren düz anlatım yöntemini kullandığını belirtmektedir.

Anlatım yöntemi, geleneksel yöntem olarak adlandırılır. Daha çok sunuş yoluyla öğretim stratejisinde ve bilgi düzeyindeki hedeflerin kazandırılmasında kullanılır. Amacı, bilginin süratli ve sistemli şekilde öğrenciye aktarılmasıdır. Genelde öğretmen

aktif aktaran (öğretmen merkezli), öğrenci pasif dinleyen konumundadır(PegemA, 2008: 81).

Tablo 3.28. Öğretmenlerin Soru Cevap Yöntemini Ne Ölçüde Kullandıklarını Belirten Tablo

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Her Zaman	31	34,8	34,8
Genellikle	43	48,3	83,1
Bazen	15	16,9	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.28. incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin %34,8' i soru cevap yöntemini her zaman kullandıklarını ifade ederken, %48,3' ü bu yöntemi genellikle kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %16,9' u ise soru cevap yöntemini bazen kullandıklarını ifade etmişlerdir. Tabloda da görüldüğü gibi soru cevap yöntemini nadiren ve hiç kullanmayan öğretmen yoktur.

Soru cevap yöntemi, sınıf içi uygulamalarda en yaygın kullanılan tekniktir. "Sokrates" tekniği olarak bilinen teknik, öğrencilere konuşma ve düşünme becerileri kazandırmayı amaçlar. Bu teknik; bilinmeyen bir şeyi ortaya çıkarmak, düşünme yeteneğini geliştirmek, öğrencileri güdülemek, öğrencilerin bilgiyi organize etmesine yardımcı olmak, önemli noktaları vurgulamak, neden-sonuç ilişkisini göstermek, öğrenci ilgilerini açığa çıkarmak, öğrencilerle iletişimi arttırmak, öğrenmeyi değerlendirmek, iyi anlaşılmayan noktaların ortaya çıkarılması ve düzeltilmesi için fırsatlar yaratmak ve öğrenilenleri pekiştirmek amacıyla kullanılır(PegemA, 2008: 108).

Tablo 3.29. Öğretmenlerin Dramatizasyon(Canlandırma) Yöntemini Ne Ölçüde Kullandıklarını Belirten Tablo

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Her Zaman	7	7,9	7,9
Genellikle	13	14,6	22,5
Bazen	40	44,9	67,4
Nadiren	21	23,6	91,0
Hiç	8	9,0	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.29. incelendiğinde anketi cevaplayan öğretmenlerin %7,9' u dramatizasyon yöntemini her zaman kullandığını ifade ederken, %14,6' sı bu yöntemi genellikle kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %44,9' u dramatizasyon yöntemini bazen kullanırken, %23,6' sı ise nadiren kullandıklarını ifade etmişlerdir. %9,0' ı ise bu yöntemi hiç kullanmadıklarını belirtmişlerdir.

Dramatizasyon yöntemi, öğrencilerin hangi durumda nasıl davranmaları gerektiğini yaşayarak öğrenmelerini sağlayan bir tekniktir. Dramanın amacı, bireylere serbest konuşma alışkanlığı kazandırmak, onların duygu ve düşüncelerini kendi sözcükleriyle diledikleri gibi açıklama yapmalarına fırsat vermektir (PegemA, 2008: 111).

Tablo 3.30. Öğretmenlerin Beyin Fırtınası Yöntemini Ne Ölçüde Kullandıklarını Belirten Tablo

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Her Zaman	15	16,9	16,9
Genellikle	33	37,1	54,0
Bazen	32	36,0	90,0
Nadiren	7	7,9	97,9
Hiç	2	2,2	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.30.'a göre anketi cevaplayan öğretmenlerin %16,9' u beyin fırtınası yöntemini her zaman kullandığını ifade ederken, %37,1' i bu yöntemi genellikle kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %36,0' ı beyin fırtınası yöntemini bazen kullanırken, %7,9' u ise nadiren kullandıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin %2,2' si ise bu yöntemi hiç kullanmadıklarını belirtmişlerdir.

Osborn tarafından geliştirilen, sorunlara orijinal çözüm getirmek, karar vermek ve hayal yoluyla düşünce ve fikir üretmek için kullanılan yaratıcı bir tekniktir. Öğretme-öğrenme sürecinde, eleştiri ve yargılama olmaksızın bir konu üzerindeki düşüncelerin yüksek sesle dile getirilmesi esasına dayanan, yaratıcı düşünmeyi geliştirmeye ve seçenek üretmeye yönelik bir tekniktir. Temel amacı, kısa sürede çok sayıda fikir üretmek, sorunlara çözüm getirmek ve yaratıcılığı geliştirmektir(PegemA, 2008: 103).

Tablo 3.31. Öğretmenlerin Grup Tartışması Yöntemini Ne Ölçüde Kullandıklarını Belirten Tablo

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Her Zaman	9	10,1	10,1
Genellikle	22	24,7	34,8
Bazen	37	41,6	76,4
Nadiren	16	18,0	94,4
Hiç	5	5,6	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.30. incelendiğinde anketi cevaplayan öğretmenlerin %10,1' i grup tartışması yöntemini her zaman kullandığını ifade ederken, %24,7' si bu yöntemi genellikle kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %41,6' sını grup tartışması yöntemini bazen kullanırken, %18,0' ı ise nadiren kullandıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin %5,6' sını ise bu yöntemi hiç kullanmadıklarını belirtmişlerdir.

Bu yöntem iki veya daha fazla kişinin bir konuyu açıklığa kavuşturmak için görüş ve düşüncelerini karşılıklı konuşmaları şeklinde gerçekleşir. Bir konu üzerinde

öğrencileri düşünmeye yöneltmek ve bilgilerin kalıcılığını sağlamak amacıyla kullanılır. Öğretmen-öğrenci, öğrenci-öğrenci etkileşimi yoğundur(PegemA, 2008: 84).

Tablo 3.32. Kapak sayfası Yırtılmayacak Şekildedir İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Katılıyorum	32	36,0	36,0
Kısmen Katılıyorum	47	52,8	88,8
Katılmıyorum	10	11,2	100,0
Toplam	89	100,0	

Ankete katılan öğretmenlerin %36,0' ı kitap sayfasının yırtılmayacak şekilde olduğunu ifade ederken, %52,8' i bu ifadeye kısmen katıldıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %11,2' si ise kitap sayfasını dayanıklı bulmamaktadır.

Tablo 3.33. Kapak sayfasındaki Resim Ait Olduğu Dersle İlgilidir İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Katılıyorum	38	42,7	42,7
Kısmen Katılıyorum	42	47,2	89,9
Katılmıyorum	9	10,1	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.33. incelendiğinde ankete katılan öğretmenlerin %42,7' si kitap sayfasındaki resmin ait olduğu dersle ilgili olduğunu ifade ederken, %47,' si bu

ifadeye kısmen katıldıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %10,1' i ise kitap sayfasındaki resmin ait olduğu dersle ilgili olmadığını düşünmektedir.

Tablo 3.34. Kitabın İçerisinde Yer Alan Resimler Öğrencinin İlgisini Arttırmaktadır İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Katılıyorum	24	27,0	27,0
Kısmen Katılıyorum	48	53,9	80,9
Katılmıyorum	17	19,1	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.34.'te görüldüğü gibi ankete katılan öğretmenlerin %27,0' ı ders kitabının içerisinde yer alan resimlerin öğrencilerin konuya ilgisini arttırdığını düşünürken, %53,9' u ise ifadeye kısmen katılmaktadır. Öğretmenlerin %19,1' i bu ifadeye hiç katılmamaktadır. Anketi cevaplayan öğretmenlerin çoğunluğu kitabın içerisinde yer alan resimlerin öğrencilerin ilgisini arttırmadığını düşünmektedirler.

Tablo 3.35. Kitapta Akıcı ve Anlaşılır Bir Dil Kullanılmıştır İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Katılıyorum	34	38,2	38,2
Kısmen Katılıyorum	45	50,6	88,8
Katılmıyorum	10	11,2	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.35. incelendiğinde ankete katılan öğretmenlerin %38,2' si kitapta akıcı ve anlaşılır bir dil kullanıldığını düşünürken, %50,6' sı ise ifadeye kısmen katılmaktadır. Öğretmenlerin %11,2' si bu ifadeye hiç katılmamaktadır.

Tablo 3.36. Kitapta Verilen Sözcükler Öğrencilerin Gelişim Düzeyine Uygundur İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzelik	(%) Kümülatif Y.
Katılıyorum	34	38,2	38,2
Kısmen Katılıyorum	50	56,2	94,4
Katılmıyorum	5	5,6	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.36. incelendiğinde ankete katılan öğretmenlerin %38,2' si kitapta verilen sözcüklerin öğrenci gelişim düzeyine uygun olduğunu düşünürken, %56,2' si ise ifadeye kısmen katılmaktadır. Öğretmenlerin %5,6' sı bu ifadeye hiç katılmamaktadır. Ankete katılan öğretmenlerin çoğunluğu kitapta verilen sözcüklerin öğrencilerin gelişim düzeyine uygun olmadığını düşünmektedirler.

Tablo 3.37. Öğretmenlerin Çoktan Seçmeli Sınav Türünü Ne Sıklıkta Kullandıklarını Belirten Tablo

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzelik	(%) Kümülatif Y.
Her Zaman	23	25,8	25,8
Genellikle	43	48,3	74,1
Bazen	16	18,0	92,1
Nadiren	4	4,5	96,7
Hiç	3	3,4	100,0
Toplam	89	100,0	

Ankete katılan öğretmenlerin %25,8' i VİHE dersinde çoktan seçmeli türü sınavı her zaman kullanırken, %48,3' ü bu sınav türünü genellikle kullandıklarını

belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %18,0' ı çoktan seçmeli sınav türünü bazen kullanırken, %4,5' i ise nadiren kullanmaktadır. %3,4' ü ise bu sınav türünü hiç kullanmamaktadır.

Tablo 3.38. Öğretmenlerin Klasik Sınav Türünü Ne Sıklıkta Kullandıklarını Belirten Tablo

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Her Zaman	16	18,0	18,0
Genellikle	36	40,4	58,4
Bazen	24	27,0	85,4
Nadiren	7	7,9	93,3
Hiç	6	6,7	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.38. incelendiğinde ankete katılan öğretmenlerin %18,0' ı VİHE dersinde klasik sınavı her zaman kullanırken, %40,4' ü bu sınav türünü genellikle kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %27,0' ı klasik sınav türünü bazen kullanırken, %7,9' u ise nadiren kullanmaktadır. %6,7' si ise bu sınav türünü hiç kullanmamaktadır.

Tablo 3.39. Öğretmenlerin Sözlü Sınav Türünü Ne Sıklıkta Kullandıklarını Belirten Tablo

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Her Zaman	5	5,6	5,6
Genellikle	10	11,2	16,8
Bazen	23	25,8	42,6
Nadiren	23	25,8	68,5
Hiç	28	31,5	100,0
Toplam	89	100,0	

Ankete katılan öğretmenlerin %5,6' sını VİHE dersinde sözlü sınavı her zaman kullanırken, %11,2' si bu sınav türünü genellikle kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %25,8' i sözlü sınav türünü bazen kullanırken, %25,8' i ise nadiren kullanmaktadır. %31,5'i ise bu sınav türünü hiç kullanmamaktadır. Anketten de

görüldüğü üzere öğretmenlerin büyük bölümü sözlü sınav türünü pek tercih etmemektedir.

Tablo 3.40. Öğretmenlerin Gözleme Dayalı Sınav Türünü Ne Sıklıkta Kullandıklarını Belirten Tablo

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzelik	(%) Kümülatif Y.
Her Zaman	24	27,0	27,0
Genellikle	24	27,0	54,0
Bazen	23	25,8	79,8
Nadiren	9	10,1	89,1
Hiç	9	10,1	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.40.'a göre ankete katılan öğretmenlerin %27,0' ı VİHE dersinde gözlemi her zaman kullanırken, yine %27,0' ı bu sınav türünü genellikle kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %25,8' i gözlemi bazen kullanırken, %10,1' i ise nadiren kullanmaktadır. Yine %10,1' i ise bu sınav türünü hiç kullanmamaktadır.

Tablo 3.41. Öğretmenlik Mesleğini Severek Yapmak İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzelik	(%) Kümülatif Y.
Çok	85	95,5	95,5
Biraz	3	3,4	98,9
Hiç	1	1,1	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.41. incelendiğinde ankete katılan öğretmenlerin %95,5' i mesleğini severek yapmanın çok gerekli olduğunu belirtirken, %3,4' ü ise bu ifadeye biraz katıldıklarını belirtmişlerdir. Tüm derslerde olduğu gibi VİHE dersinde de

öğretmenlerin mesleğini severek yapmaları eğitim öğretimin kalitesi açısından önemlidir.

Tablo 3.42. Alanında Ders Vermeyi Sevmek İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	82	92,1	92,1
Biraz	6	6,7	98,8
Hiç	1	1,1	100,0
Toplam	89	100,0	

Ankete katılan öğretmenlerin %92,1' i alanında ders vermeyi sevmenin çok gerekli olduğunu belirtirken, öğretmenlerin %6,7' si bu ifadeye biraz katıldıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %1,1' i ise alanında ders vermeyi sevmenin gerekli olmadığını düşünmektedir. Ancak öğretmenlerin çoğunluğu alanında ders vermeyi sevmenin VIHE dersinin daha verimli olarak işlenmesinde önemli olduğunu düşünmektedir.

Tablo 3.43. Alanı ile İlgili Gelişmeleri İzlemek İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	79	88,8	88,8
Biraz	9	10,1	98,9
Hiç	1	1,1	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.43. incelendiğinde ankete katılan öğretmenlerin %88,8' i alanı ile ilgili gelişmeleri izlemenin çok gerekli olduğunu belirtirken, öğretmenlerin %10,1' i bu

ifadeye biraz katıldıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %1,1' i ise alanı ile ilgili gelişmeleri izlemenin gerekli olmadığını düşünmektedir.

Tablo 3.44. Meslektaşlarıyla Bilgi Alış Verişinde Bulunmak İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	69	77,5	77,5
Biraz	19	21,3	98,9
Hiç	1	1,1	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.44.'e göre, ankete katılan öğretmenlerin %77,5' i meslektaşlarıyla bilgi alışverişinde bulunmanın çok gerekli olduğunu belirtirken, %21,3' ü bu ifadeye biraz katılmaktadırlar. Öğretmenlerin %1,1' i ise bu ifadeye katılmadıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin büyük bölümü meslektaşlarıyla bilgi alışverişinde bulunmanın VİHE dersinin daha verimli olarak işlenmesinde etkili olduğunu düşünmektedir.

Tablo 3.45. Derse Hazırlıklı Gitmek İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	81	91,0	91,0
Biraz	7	7,9	98,9
Hiç	1	1,1	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.45. incelendiğinde ankete katılan öğretmenlerin %91,0' ı derse hazırlıklı gitmenin çok gerekli olduğunu belirtirken, %7,9' u bu ifadeye biraz katılmaktadırlar. Öğretmenlerin %1,1' i ise bu ifadeye katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 3.46. Ders Konuları ile İlgili Farklı Kaynaklardan Yararlanmak İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	76	85,4	85,4
Biraz	12	13,5	98,9
Hiç	1	1,1	100,0
Toplam	89	100,0	

Ankete katılan öğretmenlerin %85,4' ü ders konuları ile ilgili farklı kaynaklardan yararlanmanın çok gerekli olduğunu belirtirken, %13,5' i bu ifadeye biraz katılmaktadırlar. Öğretmenlerin %1,1' i ise bu ifadeye katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Ders içeriğini oluşturan konuların öğretilmesinde öğretmenlerin yararlandığı çeşitli kaynaklar vardır. Bunlar arasında ders kitapları, yardımcı kitaplar, gazeteler, dergiler, ansiklopediler ve taksir edilmiş materyaller bunlar arasında sayılabilir. Konuların özelliklerine göre öğretmenlerin bu kaynaklardan bir yada birkaçını öğretim esnasında kullanması, konuların öğretilmesinde daha fazla yarar sağlayacaktır (Arıkan, 2002: 63).

Tablo 3.47. Dersin İşlenişinde Farklı Öğretim Yöntemlerini Kullanmak İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	80	89,9	89,9
Biraz	8	9,0	98,9
Hiç	1	1,1	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.47. incelendiğinde ankete katılan öğretmenlerin %89,9' u alanında dersin işlenişinde farklı öğretim yöntemlerini kullanmanın çok gerekli olduğunu belirtirken, öğretmenlerin %9,0' ı bu ifadeye biraz katıldıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %1,1' i ise dersin işlenişinde farklı öğretim yöntemlerini kullanmanın gerekli olmadığını düşünmektedir.

Tablo 3.48. Demokratik Bir Sınıf Ortamı Oluşturmak İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	80	89,9	89,9
Biraz	9	10,1	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.48. incelendiğinde ankete katılan öğretmenlerin %89,9' u demokratik bir sınıf ortamı oluşturmanın çok gerekli olduğunu belirtirken, öğretmenlerin %10,1' i bu ifadeye biraz katıldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 3.49. Öğrenciyi Saygın Bir Kişi Olarak Görmek İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzdeler	(%) Kümülatif Y.
Çok	83	93,3	93,3
Biraz	6	6,7	100,0
Toplam	89	100,0	

Ankete katılan öğretmenlerin %93,3' ü öğrenciyi saygın bir kişi olarak görmenin çok gerekli olduğunu belirtirken, öğretmenlerin %6,7' si bu ifadeye biraz katıldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 3.50. Öğrencilerin Fikirlerine Saygı Duymak İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzelik	(%) Kümülatif Y.
Çok	83	93,3	93,3
Biraz	6	6,7	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.50. incelendiğinde ankete katılan öğretmenlerin %93,3' ü öğrencilerin fikirlerine saygı duymanın çok gerekli olduğunu belirtirken, öğretmenlerin %6,7' si bu ifadeye biraz katıldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 3.51. Konuları Öğrencilere Anlattırmak İfadesine Öğretmenlerin Katılma Durumu

Seçenek	Kişi Sayısı	(%) Yüzelik	(%) Kümülatif Y.
Çok	26	29,2	29,2
Biraz	53	59,6	88,8
Hiç	10	11,2	100,0
Toplam	89	100,0	

Tablo 3.51. incelendiğinde ankete katılan öğretmenlerin %29,2' si konuları öğrencilere anlattırmanın çok gerekli olduğunu belirtirken, öğretmenlerin %59,6' sı bu ifadeye biraz katıldıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %11,2' si ise konuları öğrencilere anlattırmanın gerekli olmadığını düşünmektedir.

Tablo 3.52.VIHE Dersinin Daha Verimli İşlenmesinde Bulunulan Öğretmen Davranışları ile Öğretmenlerin Kıdemlerine İlişkin ANOVA sonuçları

		Kareler toplamı	df	Ortalama kare	F	p
Öğretmenlik mesleğini severek yapmak	Gruplar Arası	,183	3	,061	,795	,500
	Gruplar İçi	6,536	85	,077		
	Toplam	6,719	88			
Alanında ders vermeyi sevmek	Gruplar Arası	,309	3	,103	,975	,408
	Gruplar İçi	8,972	85	,106		
	Toplam	9,281	88			
Alanı ile ilgili gelişmeleri izlemek	Gruplar Arası	,428	3	,143	1,082	,361
	Gruplar İçi	11,212	85	,132		
	Toplam	11,640	88			
Meslektaşlarıyla bilgi alış-verişinde bulunmak	Gruplar Arası	,096	3	,032	,151	,929
	Gruplar İçi	17,949	85	,211		
	Toplam	18,045	88			
Derse hazırlıklı gitmek	Gruplar Arası	,956	3	,319	2,966	,037
	Gruplar İçi	9,134	85	,107		
	Toplam	10,090	88			
Ders konularıyla ilgili farklı kaynaklardan yararlanmak	Gruplar Arası	,810	3	,270	1,767	,160
	Gruplar İçi	12,988	85	,153		
	Toplam	13,798	88			
Dersin işlenişinde farklı öğretim yöntemlerini kullanmak	Gruplar Arası	,500	3	,167	1,367	,259
	Gruplar İçi	10,376	85	,122		
	Toplam	10,876	88			
Demokratik bir sınıf ortamı oluşturmak	Gruplar Arası	,116	3	,039	,414	,744
	Gruplar İçi	7,974	85	,094		
	Toplam	8,090	88			
Öğrenciyi saygın bir kişi olarak görmek	Gruplar Arası	,473	3	,158	2,619	,056
	Gruplar İçi	5,122	85	,060		
	Toplam	5,596	88			
Öğrencinin fikirlerine saygı duymak	Gruplar Arası	,286	3	,095	1,524	,214
	Gruplar İçi	5,310	85	,062		
	Toplam	5,596	88			
Konuları öğrencilere anlattırmak	Gruplar Arası	,197	3	,066	,170	,917
	Gruplar İçi	32,926	85	,387		
	Toplam	33,124	88			

VIHE dersinin daha verimli işlenmesinde bulunulan öğretmen davranışları ile öğretmenlerin kıdemleri arasında farklılık olup olmadığını saptamak amacıyla ANOVA uygulanmıştır. Tablo 3.52. incelendiğinde “derse hazırlıklı gitmek” maddesi ile

öğretmenlerin kıdemi arasında $p= 0.037$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bunun nedeninde, kıdem olarak üstün olan öğretmenlerin tecrübeleri nedeniyle derse hazırlıklı gitmeye daha çok özen göstermeleri olduğu söylenebilir.

BÖLÜM IV

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. SONUÇ

Bu bölümde Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi ders programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesinden elde edilen sonuçlara yer verilmiştir.

Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersine giren öğretmenlerin çoğunluğu sosyal bilgiler, coğrafya ve tarih öğretmenliği gibi eğitim fakültelerinden mezun olmuştur. Bunun yanında fen edebiyat fakültelerinden mezun olan öğretmenler de bulunmaktadır. VİHE dersi öğretmenleri alanının uzmanı olmayan öğretmenlerdir. Ayrıca öğretmenlerle yaptığımız mülakatlardan anlaşıldığı üzere öğretmenlerin çoğu VİHE dersine okulda VİHE dersine girecek başka öğretmen olmadığı için zorunlu olarak girmektedir.

Öğretmenler, programda yer alan amaçların tam olarak gerçekleşmediğini düşünmektedir. Öğretmenlerin amaçların gerçekleşme düzeyi ile ilgili verdikleri yanıtlarda biraz seçeneği azımsanmayacak düzeydedir. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlara göre “İnsan haklarının bütün insanlar için ayırım gözetilmeden, doğuştan gelen, vazgeçilmez, devredilmez, dokunulmaz haklar olduğunu kavratma” , “Atatürk’ ün insan haklarına verdiği önemi kavratma” ve “Vatandaş hak ve sorumluluklarını kavratma” amaçları diğer amaçlara göre daha fazla gerçekleşmektedir. Ancak, “İnsan haklarının korunmasında kişinin rolünü kavratma” , “İnsan haklarının etik boyutunu tanıtabilme” ve “Temel hak ve özgürlükleri kullanmaya istekli olma” amaçları diğer amaçlara göre daha az gerçekleşmektedir.

Öğretmenler, VİHE dersinde yer alan konuların programdaki amaçlara uygun olduğunu ayrıca konuların birbirleriyle bağlantılı olduğunu düşünmektedirler. Konuların, öğrencilerin gelişim düzeyine, gerçek yaşama, öğrencilerin bilgi ve becerilerini geliştirmeye ve sosyal tutumlarını değiştirmeye biraz uygun olduğunu

belirtirken, öğretmenler konuların, genelden özele, somuttan soyuta sıralanması ifadesinde çok ve biraz seçeneğine eşit katılmaktadırlar. Konuların işlenmesi için yeterli zaman ayrılmıştır ifadesinde ise verilen yanıtlar biraz ve hiç seçeneğinde yoğunlaşmaktadır.

Öğretmenler, VİHE dersini işlerken, düz anlatım ve soru-cevap yöntemini daha fazla kullanmaktadırlar. Dramatizasyon, beyin fırtınası ve grup tartışması yöntemini ise bazen kullandıklarını belirtmişlerdir. Nadiren ve hiç seçeneğinin en fazla olduğu yöntem ise dramatizasyondur. Yapılandırmacı yaklaşımın benimsendiği günümüz eğitim sisteminde öğrencilerin daha aktif olduğu dramatizasyon, beyin fırtınası ve tartışma yöntemlerinin kullanılması dersin daha verimli işlenmesini sağlayabilir.

Öğretmenler VİHE ders kitabının özelliklerine ilişkin ifadeler kısmen katılmaktadırlar. Anketi cevaplayan öğretmenlerin çoğunluğu kitabın içerisinde yer alan resimlerin öğrencilerin ilgisini arttırmadığını ve kitapta verilen sözcüklerin öğrencilerin gelişim düzeyine uygun olmadığını düşünmektedirler. Öğretmenler ile yapılan görüşmede öğretmenler, VİHE ders kitabını fiziksel ve nitelik açıdan yeterli bulmamaktadırlar.

VİHE dersini değerlendirme sürecinde öğretmenler, çoktan seçmeli(test) ve klasik sınav türünü genellikle tercih etmektedirler. Gözleme dayalı sınav türünü de kullanmaktadırlar. Ancak öğretmenlerin çoğunluğu sözlü sınav türünü kullanmamaktadır.

Öğretmenler, VİHE dersinin işlenmesinde öğretmenlik mesleğini severek yapmanın, alanında ders vermeyi sevmenin, alanı ile ilgili gelişmeleri izlemenin, meslektaşlarıyla bilgi alış-verişinde bulunmanın, derse hazırlıklı gitmenin, ders konuları ile ilgili farklı kaynaklardan yararlanmanın, dersin işlenişinde farklı öğretim yöntemleri kullanmanın, demokratik bir sınıf ortamı oluşturmanın, öğrenciyi saygın bir kişi olarak görmenin, öğrencilerin fikirlerine saygı duymanın çok önemli olduğunu düşünmektedirler. Konuların öğrencilere anlattırma ifadesine ise biraz katıldıklarını belirtmişlerdir.

Öğretmenler VİHE dersinin daha verimli işlenmesinde etkili öğretmen davranışları bölümündeki açık uçlu soruya, “ders için görsel kaynakların hazırlanması”, “öğrenciyi dersin içine çekmek”, “araştıran, düşünen bir öğrenci tipi oluşturmak”, “öğrenci merkezli ders işlemek”, “öğretmenin kendisinin de vatandaşlık hak ve görevlerini iyi bilen, uygulayan, demokrat bir insan olması”, “öğrencileri araştırmaya sevk etmek” şeklinde yanıtlar vermişlerdir.

Öğretmenlerle yapılan mülakat sonuçları ise şöyledir: “VİHE dersine girmek istememektedirler.” Bunun nedeni olarak da bu alanda kendilerinin gerekli eğitimi almamalarını göstermektedirler. Ayrıca “T. C. Vatandaşı her bireyin bu dersi almaya hakkı olduğunu ve bu denli önemli bir dersin haftalık ders saatini azaltmak yerine artırılması gerektiğini” belirtmişlerdir.

4.2. ÖNERİLER

1. VİHE dersi ile insan olma bilincini kazandırma, vatandaş olma bilincini kazandırma, vatandaş hak ve sorumluluklarını kavrayabilme, demokratik devletin vatandaşlarına karşı görev ve sorumluluklarının farkında olmayı sağlama, devlete karşı görev ve sorumluluklarına uygun davranabilmeyi sağlama, insan haklarının bütün insanlar için ayırım gözetilmeden, doğuştan gelen vazgeçilmez, devredilmez, dokunulmaz haklar olduğunu kavratma, insan haklarının korunmasının gereğini kavrayabilme, Atatürk ilke ve inkılâplarının insan hakları ile ilişkisini kavrayabilme, Atatürk’ ün insan haklarına verdiği önemi kavrayabilme ve “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesinin insanlık için taşıdığı önemi takdir etme gibi bireyi yaşadığı ülkenin vatandaşı yapan birçok amaç gerçekleştirilmektedir. Ancak 2006–2007 eğitim öğretim yılında 7. ve 8. sınıflarda haftada bir saat okutulan VİHE dersi, 2007–2008 eğitim öğretim yılında 7. sınıflardan kaldırılarak sadece 8. sınıflarda haftada 1 saat okutulmakta idi. 2008–2009 eğitim öğretim yılında ise VİHE dersi ilköğretim müfredatından çıkarılmıştır. Konular sosyal bilgiler ünitelerine dağıtılmıştır. VİHE dersi vatandaş olma bilgi ve becerilerinin davranışa dönüştürülmesini sağlayan bir derstir. Bu denli önemli bir dersin ders saatini azalmak hatta dersi kaldırmak yerine ders saatinin

arttırılması gerekmektedir. Öğretmenlerle yapılan mülakat sonucunda öğretmen görüşleri de bu doğrultudadır.

2. 2008-2009 eğitim öğretim yılında Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi ilköğretim müfredatından kaldırılarak sosyal bilgiler programı ünitelerine dağıtılmıştır. Öğretmen görüşlerine göre; ünite içerisinde vatandaşlık ve insan hakları eğitimi konuları yeterli ağırlığa sahip değildir. Ayrıca vatandaşlık ve insan hakları eğitimi konuları kazanımlarının davranışa dönüştürülebilmesi için haftalık 3 saat olan sosyal bilgiler ders saati yetersizdir. Öyle ki, bu 3 saat sosyal bilgiler konularının işlenmesi için de yetersiz görülmektedir. Sosyal bilgiler üniteleri içerisinde vatandaşlık ve insan hakları eğitimi konuları tamamıyla yer almamakta, yer alan konular içerisinde de vatan sevgisini arttıracak konular bulunmamaktadır. Bununla ilgili olarak;

a. Sosyal bilgiler programı üniteleri içerisinde, vatan sevgisini arttıran konulara daha çok yer verilebilir.

b. Sosyal bilgiler ders saati arttırılarak, vatandaşlık ve insan hakları eğitimi konuları için yeterli zaman sağlanabilir.

c. Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi tekrar müfredat kapsamına alınabilir.

KAYNAKÇA

ALTUNYA, Niyazi, Vatandaşlık Bilgisi, Nobel yayıncılık, Ankara, 2003

ANAYURT, Öner, Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001

ARIKAN, Fetih, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Eğitim Programının Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi, Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

BİLHAN, Saffet, Eğitim Sosyolojisi, Ankara Üniversitesi, EBF. Yayınları, Ankara, 1996

BLACKSTONE, William T. Human Rights, Equality and Education, Education and Ethics, (Edit. William T.Blackstone and George L.Newsone), University of Georgia Press, Athens, 1969

BOW, Amadou-MAHTAR M. İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1996

ÇEÇEN, Anıl, İnsan Hakları, Gündoğan yayıncılık, İstanbul, 2000

ERGÜN, Mustafa, Eğitim Felsefesi, Ocak Yayınları, Ankara, 1996

ERGÜN, Mustafa, Eğitim Sosyolojisine Giriş, Ocak Yayınları, Ankara, 1994

ERKAL, Mustafa, Sosyoloji, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1983

GÖZÜBÜYÜK, Şeref, Yönetim Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 2000

- GÜLMEZ, Mesut**, Belgelerle İnsan Hakları Eğitimi Birleşmiş Milletler Onyılı, TODAİE Yayınları, Ankara, 1998
- GÜLMEZ, Mesut**, İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi, TODAİ yayınları, Ankara, 2001
- KABACALI, Alpay**, Türk Basınında Demokrasi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994
- KEPENEKÇİ, Yasemin Karaman**, İnsan Hakları Eğitimi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2000
- KINCAL, Remzi**, Vatandaşlık Bilgisi, Eser Ofset, Erzurum, 2001
- KINCAL, Remzi**, Vatandaşlık Bilgisi, Remzi kitabevi, Ankara, 2004, 1. Baskı
- KOCA, Dursun**, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinin Öğretmen Algısına Göre Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998
- KOCAOLUK, Fatma, M. Şükrü KOCAOLUK**, 1-8 ilköğretim Programları, Kocaoluk Yayınları, İstanbul, 2000, 9. Baskı
- KOMİSYON**, Öğretmen Adayları İçin KPSS Eğitim Bilimleri, Öğretim Yöntem ve Teknikleri, PegemA yayıncılık, Ankara, 2007
- KUÇURADI, İonna**, Açış konuşmaları, İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1996
- KUÇURADI, İonna**, Felsefe ve İnsan Hakları, İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1996
- ÖNER, Necati**, Felsefe Yolunda Düşünceler, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1995

ÖZBEK, Ramazan, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004

SENCER, Muzaffer, İnsan Hakları, Ana Kuruluşlar ve Belgeler, Sevinç Matbaası, Ankara, 1986

TÜRK DİL KURUMU, Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, 7. Baskı

<http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF05A79F75456518CA> (erişim tarihi: 08.05.2008)

UNESCO, International Congress on the Teaching of Human Rights, Vienna, 1978

UYGUN, Oktay ve Diğerleri, İnsan Hakları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000

YEŞİL, Rüştü, Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2002

EKLER

EK 1: Vatandaşlık Ve İnsan Hakları Eğitimi Ders Programının Değerlendirilmesi

Anket Formu

EK 2: İzin Yazısı

BÖLÜM II

Bu bölümde (Vatandaşlık ve İnsan Hakları) ders programının amaç, öğretmen, öğrenci, kapsam ders kitabı boyutlarında değerlendirilmesi ile ilgili sorular yer almaktadır. Lütfen her soruya yanıt veriniz.

1- Aşağıda "Vatandaşlık ve İnsan Hakları" dersine ilişkin amaçlar verilmiştir.

Sizce uygulamada bu amaçlar ne ölçüde gerçekleşmektedir?

	Çok	Biraz	Hiç
1- İnsan olma bilincini kazandırma	( )	( )	( )
2- İnsan haklarının etik boyutunu tanıtabilme	( )	( )	( )
3- Vatandaş olma bilincini kazandırabilme	( )	( )	( )
4- Vatandaş hak ve sorumluluklarını kavratabilme	( )	( )	( )
5- İnsan haklarının korunmasında kişinin rolünü kavratabilme	( )	( )	( )
6- Demokratik devletin vatandaşlarına karşı görev ve sorumluluklarının farkında olmayı sağlama	( )	( )	( )
7- Devlete karşı görev ve sorumluluklarını uygun davranabilmeyi sağlama	( )	( )	( )
8- Vatandaş olarak temel hak ve özgürlüklerin farkında olma	( )	( )	( )
9- Temel hak ve özgürlükleri kullanmaya istekli olma	( )	( )	( )
10- İnsan haklarının bütün insanlar için ayırım gözetilmeden, doğuştan gelen, vazgeçilmez, devredilmez, dokunulmaz haklar olduğunu kavratma	( )	( )	( )
11- İnsan haklarının korunmasının gereğini kavrayabilme	( )	( )	( )
12- Atatürk ilke ve İnkılaplarının insan hakları ile ilişkisini kavratabilme.	( )	( )	( )
13- Atatürk'ün insan haklarına verdiği önemi kavratabilme	( )	( )	( )
14- "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesinin insanlık için taşıdığı önemi takdir etme	( )	( )	( )

2- VIIIIE dersinde yer alan konular; amaçlara, öğrenci gelişim düzeyine, bilgi ve gereksinimleri karşılamaya, sosyal tutumları geliştirmeye uygun mudur?

	Çok	Biraz	Hiç
a- Konular programdaki amaçlara uygundur.	( )	( )	( )
b- Konular öğrencilerin gelişim düzeylerine uygundur.	( )	( )	( )
c- Konular birbirleriyle bağlantılıdır.	( )	( )	( )
d- Konular genelden özele, somuttan soyuta doğru sıralanmıştır	( )	( )	( )
e- Konular gerçek yaşama uygundur.	( )	( )	( )
f- Konular öğrencilerin bilgi ve becerilerini geliştirmeye uygundur.	( )	( )	( )
g- Konular sosyal tutumları değiştirmeye uygundur.	( )	( )	( )
ğ- Konuların işlenmesi için yeterli zaman ayrılmıştır.	( )	( )	( )

3- Aşağıdaki öğretim yöntem ve tekniklerini VIIIIE dersle(nde ne kadar sıklıkla kullanıyorsunuz?

	Her zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiç
a- Düz anlatım	( )	( )	( )	( )	( )
b- Soru cevap	( )	( )	( )	( )	( )
c- Dramatizasyon (canlandırma)	( )	( )	( )	( )	( )
d- Beyin fırtınası	( )	( )	( )	( )	( )
e- Grup tartışması	( )	( )	( )	( )	( )
f- Başka (belirtiniz)					

4- VIIIIE ders kitabının özelliklerine ilişkin aşağıdaki ifadelere ne derece katılıyorsunuz?

	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum
a- Kapak sayfası yırtılmayacak şekildedir.	( )	( )	( )
b- Kapak sayfasındaki resim ait olduğu dersle ilgilidir.	( )	( )	( )
c- Kitabın içerisinde yer alan resimler öğrencinin ilgisini artırmaktadır.	( )	( )	( )
ç- Kitapta akıcı ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır.	( )	( )	( )
d- Kitapta verilen sözcükler öğrencilerin gelişim düzeylerine uygundur.	( )	( )	( )

5- Aşağıdaki öğretim yöntem ve tekniklerini VİİE derslerinde ne kadar sıklıkla kullanıyorsunuz?

	Her zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiç
a- Çoktan seçmeli (test)	( )	( )	( )	( )	( )
b- Klasik sınav	( )	( )	( )	( )	( )
c- Sözlü sınav	( )	( )	( )	( )	( )
d- Gözlem	( )	( )	( )	( )	( )

6- Aşağıda verilen öğretmen davranışları VİİE dersinin daha verimli olarak işlenmesinde size göre ne ölçüde etkili olabilir?

	Çok	Biraz	Hiç
1- Öğretmenlik mesleğini severek yapmak	( )	( )	( )
2- Alanında ders vermeyi sevmek	( )	( )	( )
3- Alanı ile ilgili gelişmeleri izlemek	( )	( )	( )
4- Meslektaşlarıyla bilgi alış-verişinde bulunmak	( )	( )	( )
5- Derse hazırlıklı gitmek	( )	( )	( )
6- Ders konuları ile ilgili farklı kaynaklardan yararlanmak	( )	( )	( )
7- Dersin işlenişinde farklı öğretim yöntemlerini kullanmak	( )	( )	( )
8- Demokratik bir sınıf ortamı oluşturmak	( )	( )	( )
9- Öğrenciyi saygın bir kişi olarak görmek	( )	( )	( )
10- Öğrencilerin fikirlerine saygı duymak	( )	( )	( )
11- Konuları öğrencilere anlatırmak	( )	( )	( )
12- Başka (belirtiniz)	( )	( )	( )

EK-2

T.C
MANİSA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı :B.08.4.MEM.4.45.00.07.500/7484
Konu:Anket Uygulaması

20 ŞUBAT 2007

CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİNE
(Eğitim Fakültesi Dekanlığı)
Demirci/MANİSA

İlgi:17/01/2007 tarih ve 070-128 sayılı yazımız.

İlgi yazınız ve ekinde bulunan anket Müdürlüğümüz İl Değerlendirme Kurulunca incelenmiş olup, Fakültenizin öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. İhsan TAYHANI tarafından "İlköğretim Programlarında Yer Alan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersine İlişkin Öğretmen Algıları" adlı anketin İlimiz ilköğretim okullarında görevli öğretmenlere uygulanması uygun görülmüştür.

Bilgilerinize rica ederim.

Akın YILMAZ
Vali a.
Vali Yardımcısı

Sakarya Mah. Atatürk Bulv. Tel : 0 (236) 231 46 08 Dahili:110 Elektronik Ağ : http://manisa.meb.gov.tr
MANİSA Fax : 0 (236) 231 12 51 e-posta : kultur45@meb.gov.tr